

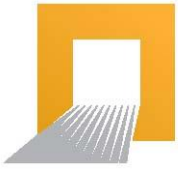
”Hurjan paljon enemmän queer!”

– Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen toiveita ja kokemuksia taide- ja kulttuuritarjonnasta

Teksti: Emmi Lahtinen & Rita Paqvalén

Kulttuurikaikille
Kultur för alla
Culture for All

www.kulttuuriakaikille.fi
www.kulturforalla.fi
www.cultureforall.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

”Hurjan paljon enemmän queer!” – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen toiveita ja kokemuksia taide- ja kulttuuritarjonnasta

Kulttuuria kaikille -palvelun julkaisuja 3/2014

Kirjoittajat: Emmi Lahtinen & Rita Paqvalén

Kustantaja: Kulttuuria kaikille -palvelu / Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry

1. painos

ISBN 978-952-6677-16-3 (PDF)

ISBN 978-952-6677-17-0 (DOC)

ISSN 2341-913X (verkkajulkaisu)

© Kulttuuria kaikille -palvelu / Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry ja kirjoittajat

Sisällys

1 Johdanto	5
Muutoksen aika	6
Kirjainyhdistelmiä ja käsitteitä.....	8
2 Suosituksia kulttuuripalvelujen tarjoajille.....	9
Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevän taide- ja kulttuuritarjonnan ja alueellisen yhdenvertaisuuden edistäminen.....	9
Hetero- ja cisnormatiivisuuden vähentäminen taide- ja kulttuurikentällä	10
Viestinnän kehittäminen	10
Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden keskinäisen yhdenvertaisuuden edistäminen taide- ja kulttuuritarjonnassa	11
OSA I.....	12
3 HLBTI-kyselytutkimus	12
Kyselyn toteuttaminen ja vastausten käsittely	12
Taide- ja kulttuuripalvelujen käyttäjät ja käyttö	13
4 Taide ja kulttuuri seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta	14
4.1 Mitä on HLBTI-taide ja -kulttuuri?	15
4.2 HLBTI-taiteen ja -kulttuurin merkitys.....	16
5 Taide- ja kulttuurikentän haasteet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta	19
5.1 Taide- ja kulttuuritarjontaan osallistuminen.....	20
Asenteet	20
Heteronormatiivisuus.....	22
Pukeutuminen	23
Rakennettu ympäristö ja turvallisuus.....	24
Tiedotus, markkinointi ja viestintä.....	25
Alueellinen saavutettavuus ja tarjonnan monipuolisuus	26
Toimitilat	27
Moninaisuus ja saavutettavuus	27
5.2 Taide- ja kulttuuritarjonnan sisältö	28
HLBTI-sensitiivisyys ja normikriittisyys	29
Sisällön moninaisuus.....	31
Queer-taide ja -kulttuuri.....	32
6 Toiveita taide- ja kulttuurilaitoksille	33
6.1 Unelmien taide- ja kulttuurilaitos.....	33
6.2 Unelmien kirjasto	36
6.3 Unelmien museo.....	36

6.4 Unelmien teatteri	37
OSA II	39
7 Museot ja sateenkaariyleisö.....	39
7.1 Museot ja queer	40
Ruotsi	40
Englanti	42
Suomi	42
7.2 Queering the Museums	43
Mikä on queer-opastus?	45
7.3 Tulevaisuuden museo.....	46
8 Yhteenveto.....	48
Lähteet.....	51
LIITE 1. Vastaajien taustatiedot.....	54
Taide- ja kulttuuripalvelujen käyttö vastaajien keskuudessa	55
LIITE 2. HLBTI-kyselyn kysymykset	56
LIITE 3. Palautelomake queer-kyselyyn	60
LIITE 4. Queering the Memory Institutions -seminaari.....	62

1 Johdanto

Rita Paqvalén

Selvitys ”Hurjan paljon enemmän queer!” – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen toiveita ja kokemuksia taide- ja kulttuuritarjonnasta on suunnattu taide- ja kulttuurilaitoksille, ja taide- ja kulttuurialalla toimiville tuottajille, rahoittajille, vaikuttajille, tekijöille sekä kaikille taiteesta ja kulttuurista kiinnostuneille. Selvityksen lähtökohtana ovat kysymykset siitä, miten hyvin taide- ja kulttuurikenttä huomioi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tarpeita ja toiveita sekä millaisia mahdollisia esteitä taide- ja kulttuuritarjontaan osallistumiselle on. Tavoitteena on antaa konkreettisia ideoita ja toimenpide-ehdotuksia taide- ja kulttuurialalla työskenteleville.

Selvityksen teki Kulttuuria kaikille -palvelu, joka on jo vuodesta 2003 edistänyt saavutettavuutta ja moninaisuuden huomioimista taide- ja kulttuurikentällä. Palvelu toimi 31.7.2013 saakka osana Valtion taidemuseon Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet -osastoa (Kehys), mutta siirtyi 1.8.2013 alkaen Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry:n alaisuuteen. Keväällä 2012 Kulttuuria kaikille -palvelu laajensi toimintaansa moninaisuuden puolella seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyviin kysymyksiin. Palvelun tavoitteena oli vuosina 2012–2013 toisaalta kehittää omaa toimintaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kysymyksiä huomioivammaksi, toisaalta edistää queer-näkökulmia museomaailmassa. Selvityksen pohjana ovat Helsingin Pride 2012 -festivaalin yhteydessä toteutettu HLBTI kyselytutkimus, jonka tavoitteena oli selvittää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen taide- ja kulttuuritarjontaan liittyviä tarpeita ja toiveita, sekä palautekysely, jonka avulla kerättiin queer-opastuksiin osallistuvien henkilöiden museokenttää koskevia toiveita.

Selvitys on kahden taustoittavan luvun jälkeen jaettu kahteen osaan. Ensimmäinen osa (luvut 3–6) käsittelee HLBTI-kyselytutkimusta ja sen on kirjoittanut FM Emmi Lahtinen. Toinen osa (luku 7) keskittyy museoihin sekä palautekyselyyn ja sen on kirjoittanut Kulttuuria kaikille -palvelun toiminnanjohtaja Rita Paqvalén. HLBTI-kyselyn laati vuonna 2012 Kulttuuria kaikille -palvelun toiminnanjohtaja Rita Paqvalén yhteistyössä queer-työryhmän kanssa. Työryhmään kuuluivat taide- ja kulttuurialalla työskentelevät ammattilaiset kuvataiteilija Katriina Rosavaara, ohjausassistentti Kim Amberla ja kulttuurituottaja Riikka Wallin. Kehyksen työntekijät Eija Liukkonen, Outi Salonlahti ja Anu Niemelä auttoivat kyselyn laatimisessa, levittämisessä ja vastauslomakkeiden purkamisessa. Selvityksen luonnosta ovat kommentoineet ja korjanneet Kulttuuria kaikille -palvelun työntekijät Aura Linnapuomi ja Outi Salonlahti sekä kuvataiteilija ja kirjailija Katriina Rosavaara ja taidehistorioitsija ja kuraattori Juha-Heikki Tihinen. Kiitos kaikille kyselyyn vastanneille sekä selvitystä kommentoineille ja kaikille, jotka ovat avustaneet sen eri vaiheissa.

Sitaatti ”Hurjan paljon enemmän queer” selvityksen nimessä on otettu HLBTI-kyselyn vastauksista. Se vastaa kysymykseen ”Millainen on unelmiesi museo/kirjasto/teatteri?”. Sitaatti kuvaa monella tavalla sitä sukupolvi- ja asennemuutosta, joka näkyy niin sisältöpuolella taide- ja kulttuurikentällä kuin suomalaisten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen keskuudessa. Vaikka identiteettipolittiset kysymykset ovat edelleen monille tärkeitä, myös HLBTI-aiheiden valtavirtaistaminen, queer-näkökulmat sekä erilaisten normien purkaminen taiteen keinoin, nousevat tärkeiksi aiheiksi kyselytutkimuksen vastauksissa.

Seuraavaksi taustoitetaan selvitystä lyhyellä historiakatsauksella ja avataan selvityksessä käytetyt termit. Luvussa 2 esitetään toimenpide-ehdotuksia, siitä miten taide- ja kulttuurikenttää tulisi kehittää HLBTI-vähemmistöjä huomioivampaan ja normikriittisempään suuntaan.

Muutoksen aika

2000-luku on ollut aikaa, jolloin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ovat olleet tapetilla suomalaisessa yhteiskunnassa – niin mediassa kuin eduskunnassa. On käyty kiivaita keskusteluita, mutta on myös tehty tärkeitä lakimuutoksia¹, joiden kautta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhteiskunnallinen asema ja oikeudet ovat monella tavalla parantuneet. Näitä parannuksia on edeltänyt vuosikymmeniä kestänyt taistelu ihmisoikeuksien puolesta ja sen kärjessä ovat olleet 40 vuotta täyttänyt Seta ry, sen monet jäsenjärjestöt ja muut sateenkaarevat yhteisöt, muut kansalaisjärjestöt, joukko poliitikkoja sekä yksittäiset kansalaiset. Vaikka suuria tuloksia on saavutettu, on vielä monta epäkohtaa ratkaisematta niin perheoikeudellisista kuin vapaa-aikaan ja työelämäänkin liittyvistä kysymyksistä².

Yhteiskunnallinen muutos näkyy myös taide- ja kulttuurikentällä, jossa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkyvyys on kokenut huikean nousun Suomessa viimeisten viidentoista vuoden aikana. Muutos on näkynyt sekä kotimaisessa kaunokirjallisuudessa, teatterissa ja museonäyttelyissä että esimerkiksi televisiosarjojen tarjonnassa. Kotimainen HLBTI-aiheisen kirjallisuuden määrä on lisääntynyt huomattavasti 2000-luvulla. Kaunokirjallisuus on kirjaimellisesti tullut ulos kaapista ja se on asetettu ”kansakunnan

.....

¹ Esimerkiksi uusi työsopimuslaki astui voimaan vuonna 2001. Laissa kielletään sukupuoliseen suuntautumiseen liittyvä syrjintä. Laki rekisteröidystä parisuhteesta hyväksyttiin vuonna 2001 ja se astui voimaan 2002. Translaki hyväksyttiin vuonna 2002 ja se astui voimaan 2003. Yhdenvertaisuuslaki astui voimaan vuonna 2004, laki hedelmöityshoidoista hyväksyttiin vuonna 2007, laki rekisteröidystä parisuhteesta muutettiin vuonna 2009 mahdollistamaan myös perheen sisäinen adoptio rekisteröidyssä parisuhteessa eläville ja THL poisti transvestisuuden sairausluokituksesta Suomessa vuonna 2011. (Lähde: <http://seta.fi/historia/>, katsottu 30.6.2014)

² Seta ja sen alaisuudessa toimivat yhdistykset ajavat tällä hetkellä muun muassa tasa-arvoinen avioliittolaki -ehdotusta, translain uudistusta itsemääräämisoikeuden pohjalta sekä naispareille mahdollisuutta vanhemmuuden vahvistamiseen suoraan ilman perheensisäistä adoptiota.

kaapin” päälle mm. kansallisten kirjallisuuspalkintojen kautta³. Vuonna 1998 Pentti Holappa voitti Finlandia-palkinnon *Ystävän muotokuva* -teoksella ja sen jälkeen Finlandia-palkintoa on jaettu monille muillekin kirjailijoille teoksista, jotka ovat olleet HLBTI-aiheisia, mm. Johanna Sinisalolle (2000), Pirkko Saisiolle (2003) ja Helena Sinervolle (2004) sekä Vilja-Tuulia Huotarille (Finlandia Junior, 2011). Kotimaisella teatterikentällä monet palkitut ohjaajat, kuten Pirkko Saisio, Mikko Roiha ja Heini Junkkaala, ovat tarttuneet HLBTI-aiheisiin niin pienillä lavoilla kuin Kansallisteatterin päänäyttämölläkin. Normikriittisiä teatteriryhmiä on perustettu, kuten suomenruotsalainen Blaue Frau ja Helsingin Gay-teatteri. Myös kotimaisessa elokuvatarjonnassa on tartuttu HLBTI-aiheisiin ja viime vuosina on tehty monta fiktio- ja dokumenttielokuvaa, jotka ovat rohkeasti, hienotunteisesti ja taidokkaasti käsitelleet vähemmistönäkökulmia. Huomioimalla HLBTI-ihmisiä kulttuuri- ja taidekenttä on voinut tavoittaa uusia, potentiaalisia yleisöjä.

Viimeiset viisitoista vuotta ovat Suomessa olleet merkityksellisiä myös tutkimuksen kannalta – monet väitöskirjatutkimukset sekä erilaiset tutkimushankkeet ja selvitykset ovat tuoneet paljon uutta ja tärkeää tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteesta, hyvinvoinnista ja tarpeista. Ne ovat tehneet näkyväksi yhteiskunnassa, esimerkiksi koulumaailmassa, urheilussa, työelämässä ja perhepolitiikassa, edelleen vallitsevia asenteita ja normeja, jotka eri tavoin rajoittavat monien HLBTI-vähemmistöihin kuuluvien elämää. Kulttuurin- ja taiteentutkimuksen puolella on tutkittu erilaisten normien rakentumista ja normien ylittämisen mahdollisuuksia taiteessa ja kirjallisuudessa. Vaikka monenlaisia selvityksiä ⁴HLBTI-vähemmistöihin liittyen on tehty, puuttuu edelleen kattavaa tietoa siitä, miten hyvin taide- ja kulttuurikenttä palvelee seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä tekijöinä ja kuluttajina.

Kulttuuria kaikille -palvelu on vuonna 2007 tehnyt selvityksen *Uusi aika, vanhat haasteet. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kulttuuritapahtumien kuluttajina* (2007). Selvityksessä Niclas Sandström keskittyi enimmäkseen museomaailmaan ja museoihin paikkoina, joissa identiteettejä tuotetaan ja vahvistetaan. Selvityksessä ei kuitenkaan kiinnitetty huomiota osallistumisen mahdollisiin esteisiin eikä siihen, miten taidelaitokset konkreettisesti voisivat huomioida HLBTI-vähemmistöihin kuuluvat kävijät. *”Hurjan paljon enemmän queer!” – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen toiveita ja kokemuksia taide- ja kulttuuritarjonnasta* on jatkoa kyseiselle selvitykselle. Selvityksen tavoite on antaa konkreettisia ideoita taide- ja kulttuurialalla työskenteleville. Selvityksessä keskitytään museoiden ohella esitystaiteeseen sekä jonkin verran myös kirjastoihin.

.....

³ Kts. Sanna Karkulehto, Kaapista kaanoniin ja takaisin. Johanna Sinisaloon, Pirkko Saision ja Helena Sinervon queer-poliittisia luentoja, 2007 ja Sateenkaarisuomi -verkkonäyttely, joka löytyy osoitteesta: http://www.vantaa.fi/fi/kulttuuri/museot/kaupunginmuseo/nayttelyt/verkkonayttely_sateenkaari-suomi.

⁴ Esimerkiksi Katarina Alanko, Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa -tutkimusraportti (2014), Sari Irni ja Jan Wickman, Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet (2011, 2012 ja 2013), Marja Kokkonen, Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintä liikunnan ja urheilun parissa (2012) ja Jukka Lehtonen & Kati Mustola (toim.), ”Eihän heterotkaan kerro...” Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä (2004).

Kirjainyhdistelmiä ja käsitteitä

Tässä selvityksessä noudatetaan Seta ry:n käyttämää terminologiaa ja viitataan usein seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kirjainyhdistelmällä HLBTI tai HLBTIQ, jossa H viittaa *homoihin*, L *lesboihin*, B *biseksuaaleihin*, T *transsukupuolisiin*, I *intersukupuolisiin* ja Q *queer*-henkilöihin. Kirjainyhdistelmän järjestyksestä ja koostumisesta näkyy usein variaatioita, ja monet ovat alkaneet sijoittaa L-kirjainta H:n eteen tasa-arvon nimessä. Ruotsinkielisissä teksteissä käytetään usein HBTIQ-yhdistelmää ilman L-kirjainta.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin viitataan usein myös *sateenkaariväestönä* tai -kansana, jolloin kuvaannollisesti korostetaan väestön keskinäistä moninaisuutta. Sateenkaari on kansainvälinen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ylpeyden symboli ja sateenkaarilipun käyttö alkoi yleistyä Suomessa 1990-luvulla.⁵

Kirjainyhdistelmän viimeinen kirjain Q, eli queer, viittaa sekä teoreettiseen että aktivistiseen suuntaukseen, jotka molemmat saivat alkunsa Yhdysvalloissa 1990-luvun alkupuolella. Queer-aktivismi sai alkunsa AIDS-kriisistä ja oli reaktio sille arvokonservatismille ja homo- ja transfobialle, joka oli valloillaan Yhdysvalloissa 90-luvun alussa. Queer-teoriassa lähdetään siitä, että sukupuoli ja seksuaalisuus ovat kulttuurisesti tuotettuja sekä historiallisesti ja paikallisesti muuntuvia identiteettejä ja konstruktioita. Queer oli myös asenne, jonka kautta ei enää pyydetty hyväksyntää olemalla hiljaa ja mukautumalla normeihin, vaan vaadittiin oikeutta olla oma itsensä.

Tänä päivänä queer-käsitettä käytetään hyvin laajasti. Joskus termiä käytetään sanan 1990-luvun alkuperäisessä merkityksessä, eli asenteena tai näkökulmana, joka haastaa kriittisesti normatiivisia oletuksia sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Toisinaan käsitettä käytetään laajemmin synonyymina seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille tai kuvaamaan kaikkea sitä, mikä ei ole *heteronormatiivista* tai *cisnormatiivista*. Tässä selvityksessä kirjoittajat käyttävät queer-käsitettä sen alkuperäisessä merkityksessä. Queer-tutkimuksessa kiinnitetään huomiota normeihin sekä siihen, miten sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä normeja rakennetaan, tuotetaan ja toistetaan. Normit ovat – usein näkymättömiä – sääntöjä, jotka muokkaavat arkeamme, yhteiskuntaamme ja käsityksiämme siitä, mikä on hyväksyttävää ja ”normaalia”.

Tässä selvityksessä puhutaan hetero- ja cisnormista. Heteronormi on ajatus kahdesta toisistaan erillisestä sukupuolesta, jotka haluavat toisiaan. Heteronormi lähtee siitä oletuksesta, että kaikki ihmiset ovat heteroseksuaaleja ja cis-sukupuolisia. Cis-sukupuolinen on henkilö, jonka fyysinen syntymäsuupuoli vastaa omaa kokemusta sukupuolesta.⁶ Cisnormi on oletus siitä, että ihmiset ovat joko miehiä tai naisia ja että

.....

⁵ Lähde: http://www.vantaa.fi/fi/kulttuuri/museot/kaupunginmuseo/nayttelyt/verkkonayttely_sateenkaari-suomi/tunnuksia_ja_symboleita.

⁶ Lisää sukupuolnormeista Trasekin verkkosivuilta: <http://trasek.fi/perustietoa/kasitteita/>.

fyysinen syntymäsuupuoli vastaa omaa kokemusta sukupuolesta. Hetero- ja cishnormi eivät ole yhteiskuntamme ainoat normit, jotka kertovat meille, millainen tulisi olla; normit liittyvät myös etnisyyteen, kieleen, luokkaan ja niin edelleen. Normikriittisyydellä tarkoitetaan tarkastelutapaa, jonka kautta tehdään näkyviksi ja kyseenalaistetaan syrjiviä oletuksia ja normeja.⁷

2 Suosituksia kulttuuripalvelujen tarjoajille

Emmi Lahtinen ja Rita Paqvalén

Alla olevat suositukset pohjautuvat HLBTI-kyselytutkimuksen sekä queer-opastusten yleisökyselyn vastauksiin. Suosituksissa on lisäksi huomioitu niitä toimenpide-ehtotuksia, jotka esitetään opetus- ja kulttuuriministeriön raportissa *Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Loppuraportti (2014)*.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevän taide- ja kulttuuritarjonnan ja alueellisen yhdenvertaisuuden edistäminen

- Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevien teemojen tulisi olla luonteva osa taide- ja kulttuuriorganisaatioiden ohjelmistoa.
- Olemassa olevia kokoelmia, teoksia ja aineistoja tulisi tarkastella ja avata yleisölle myös queer- ja HLBTI-näkökulmista. Kokoelmia täydennettäessä taide- ja kulttuuritoimijoiden tulisi huomioida queer- ja HLBTI-näkökulmia.
- Taide- ja kulttuuritoimijoiden verkkoaineistoihin ja viestintämateriaaleihin, kuten teatterikäsiohjelmiin ja näyttelyteksteihin, tulisi lisätä queer- ja HLBTI-näkökulmia.
- Kirjastojen ja arkistojen tulisi kiinnittää huomiota HLBTI-sensitiiviseen luettelointitapaan.
- HLBTI-vähemmistöjä huomioivia, normikriittisiä ja queer-näkökulmia tulisi tuoda esiin taide- ja kulttuuriorganisaatioiden yleisötyössä. Queer- ja HLBTI-aiheisia opastuksia, työpajoja ja keskustelutilaisuuksia tulisi tarjota mahdollisimman säännöllisesti.
- Alueellisen saatavuuden kannalta on tärkeää, että julkisen puolen toimijat sekä yksityiset säätiöt ja muut rahoittajatohot tukevat seksuaali- ja

.....

⁷ Lue lisää normeista julkaisusta Älä oleta – Normit nurin. Julkaisu löytyy osoitteesta: <http://normit.fi/materiaalit/>.

sukupuolivähemmistöjä käsittelevän taide- ja kulttuuritarjonnan esittämistä eri puolilla Suomea.

- Taide- ja kulttuuritoimijoiden tulisi hyödyntää verkon tarjoamia mahdollisuuksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevien sisältöjen levittämisessä, esimerkiksi verkkonäyttelyiden ja avointen verkkokokoomien muodossa.

Hetero- ja cisnormatiivisuuden vähentäminen taide- ja kulttuurikentällä

- Taide- ja kulttuuritarjonnassa tulisi kyseenalaistaa stereotyyppisiä näkemyksiä sukupuolirooleista ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajista.
- Taide- ja kulttuuriorganisaatioiden henkilökunnalle tulisi järjestää koulutusta normikriittisyydestä. Koulutus voi antaa hyviä työkaluja stereotyyppisten ajattelutapojen purkamiseen.
- Taide- ja kulttuuriorganisaatioiden henkilökunnan tulisi tiedostaa heteronormatiivisen perhekäsityksen kapea-alaisuus ja ottaa huomioon, että pariskunta voi olla samaa sukupuolta sekä että sateenkaariperheen vanhemmat voivat olla samaa sukupuolta ja vanhempia voi olla enemmän kuin kaksi.
- Sateenkaariperheitä tulisi huomioida yhdenvertaisesti lapsiperheille suunnatussa materiaaleissa ja tarjonnassa.
- Taide- ja kulttuuritoimijoiden tulee huomioida hinnoittelussaan, kuten perhelipuissaan, myös sateenkaariperheitä ja sen monimuotoisuutta.
- Palaute- ja kyselytutkimuksissa tulisi välttää sukupuolen kysymistä. Jos sukupuolta halutaan tiedustella, tulee lisänä olla vaihtoehto ”muu”.
- Taidearvioinneissa ja kritiikeissä HLBTI- ja queer-aiheiset näkökulmat tulisi huomioida ja teokset tulisi arvioida yhdenvertaisesti muiden näkökulmien ja teosten kanssa.
- Taide- ja kulttuuritiloihin tulisi järjestää sukupuolineutraaleja wc-tiloja sekä sukupuolineutraaleja pukeutumis- ja peseytymistiloja.

Viestinnän kehittäminen

- Taide- ja kulttuuritoimijoiden viestinnässä tulisi kiinnittää huomiota siihen, ettei sananvalinnoissa suljeta pois ketään seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen ilmaisun vuoksi.

- Seksuaali- ja sukupuolivähemmistönäkökulmia sisältävästä taiteesta ja kulttuurista tulisi tiedottaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville ihmisille. Tiedotuskanavina voidaan valtamedioiden ja -tiedotuskanavien lisäksi käyttää muun muassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen järjestöjä (esim. Seta ry ja sen jäsenjärjestöt), yhteisön omia lehtiä (esim. *NHL*) ja verkkosivuja ja -yhteisöjä (esim. Ranneliike.net ja Qruiser.com).

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden keskinäisen yhdenvertaisuuden edistäminen taide- ja kulttuuritarjonnassa

- Taide- ja kulttuurilaitokset tulisi taide- ja kulttuuritarjonnassa tulisi pyrkiä huomioimaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen koko kirjoa tasapuolisesti, eli sekä homoja, lesboja ja biseksuaalisia että trans- ja intersukupuolisia henkilöitä. Erityishuomiota tarvitsevat sukupuolivähemmistöjen näkökulmat, jotka ovat tällä hetkellä aliedustettuina taide- ja kulttuurikentällä. Myös HLBTI-väestön sisällä oleviin vähemmistöihin kuten kieli- ja kulttuurivähemmistöihin ja vammaisiin henkilöihin liittyviä näkökulmia ja tarpeita tulisi pyrkiä huomioimaan tarjonnassa.
- Taide- ja kulttuuritarjonnassa tulisi pyrkiä huomioimaan eri-ikäisiä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä. Selvityksen perusteella on syytä kiinnittää huomiota etenkin ikääntyneen väestön ja sateenkaariperheiden tarpeisiin.
- Taide- ja kulttuurikentän tulisi huomioida sateenkaariperheiden lapsia sekä HLBTI-vähemmistöihin identifioituvia lapsia ja nuoria tarjoamalla heille heidän omaa arkeaan ja identiteettiään heijastavaa taidetta ja kulttuuria. Esimerkiksi kuvakirjojen, jotka kuvaavat perheen moninaisuutta ja sateenkaariperheiden arkea, tarjontaa tulisi lisätä.

OSA I

3 HLBTI-kyselytutkimus

Emmi Lahtinen

Kyselyn toteuttaminen ja vastausten käsittely

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kokemuksia taide- ja kulttuuripalveluista kartoittava kysely toteutettiin kesällä 2012. Kysely aloitettiin kesäkuussa Helsinki Pride -festivaalin aikana ja sitä jatkettiin verkossa syyskuun loppuun saakka. Kyselyn laati Kulttuuria kaikille -palvelun toiminnanjohtaja Rita Paqvalén yhteistyössä queer-työryhmän kanssa, johon kuuluivat Katriina Rosavaara, Kim Amberla ja Riikka Wallin. Myös Eija Liukkonen, Outi Salonlahti ja Anu Niemelä auttoivat kyselyn laatimisessa, levittämisessä ja vastauslomakkeiden purkamisessa.

Kyselyn avulla haluttiin selvittää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden taide- ja kulttuuripalvelujen käyttöä ja niistä saatuja kokemuksia. Vastaaajilta kysyttiin muun muassa, millaisia haasteita vähemmistöt kohtaavat taide- ja kulttuuripalveluja käyttäessään ja millaisena taide- ja kulttuuritarjonta sateenkaariyleisön näkökulmasta koetaan. Vastaaajilta tiedusteltiin lisäksi toiveita taide- ja kulttuurilaitosten suhteen. Kyselyn tavoite oli löytää työkaluja, joiden kautta Kulttuuria kaikille -palvelu voisi työssään paremmin edistää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa ja näkyvyyttä taide- ja kulttuurikentällä. Kysymykset löytyvät liitteenä selvityksen lopusta.

Kysely oli saatavana sekä paperiversiona että Webropol-kyselynä internetissä. Tiedotus- ja välityskanavana käytettiin SETA ry:n omia, ja yhdistyksen jäsenjärjestöjen, sähköpostilistoja, Uniqueer-sähköpostilistaa, Ranneliike-verkkosivustoa sekä muita, esimerkiksi tieteellisiä, sähköpostilistoja. Lisäksi käytettiin Kulttuuria kaikille -palvelun omia tiedotuskanavia (sähköpostilistaa ja verkkosivustoa) sekä Rita Paqvalénin yhteistyökanavia. Kyselylomake oli auki Webropolissa 25.6.–1.9.2012. Kysely oli saatavilla sekä suomen että ruotsin kielellä. Vastauksia saatiin yhteensä 170 kappaletta (157 suomenkielistä ja 13 ruotsinkielistä).

Osa vastaajista kritisoi vastaajien sukupuolen ja seksuaalisen suuntautuneisuuden kysymistä kyselyn yhteydestä. Vastausvaihtoehdot koettiin ahtaiksi ja luokitteleviksi eikä osa löytänyt haluamaansa vaihtoehtoa tai halunnut ylipäätään määritellä sukupuoltaan tai seksuaalista suuntautuneisuuttaan. Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautuneisuuden kysyminen osana selvitystä koettiin tärkeäksi, jotta vähemmistöihin kuuluvat eri ryhmät ja heidän kohtaamansa haasteet pystyttäisiin tunnistamaan. Tässä selvityksessä ei

kuitenkaan avata vastauksia sukupuolen tai seksuaalisen suuntautuneisuuden kautta muuten, kuin jos se on kyseessä olevan asian kannalta koettu oleelliseksi.

Kyselylomakkeessa ei määritelty, mitä taiteella, kulttuurilla tai kulttuuritapahtumalla tässä yhteydessä tarkoitetaan. Tästä syystä suurin osa vastaajista ei ole mieltänyt omaehtoista kulttuuria osaksi kulttuuritoimintaa. Taide ja kulttuuri on vastausten perusteella koettu etupäässä jonkun ulkopuolisen tahon tuottamaksi, eivät itsestä lähteväksi toiminnaksi. Kulttuuri on lisäksi ymmärretty usein taiteen kautta tai taidemuotona. Näin ollen selvityksessä ei tarkastella sitä, millaisia mahdollisuuksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla henkilöillä on järjestää ja ottaa osaa omaehtoiseen taide- ja kulttuuritoimintaan.

Kyselyssä ei myöskään tiedusteltu, millaisia mahdollisuuksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla henkilöillä on osallistua taide- ja kulttuuriharrastuksiin, toimia taide- ja kulttuuripalvelujen tuottajina tai hakeutua opiskelemaan tai työskentelemään taide- ja kulttuurialalle. Kyseiset näkökulmat rajautuvat tämän selvityksen ulkopuolelle.

Taide- ja kulttuuripalvelujen käyttäjät ja käyttö

Kyselyn valossa aktiivisin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluva taide- ja kulttuuripalvelujen käyttäjä on 35–44-vuotias Helsingissä tai muualla pääkaupunkiseudulla asuva nainen. Vähiten taide- ja kulttuuripalveluja käyttävät iältään 25–34-vuotiaat vastaajat, jotka asuvat pääsääntöisesti muualla kuin pääkaupunkiseudulla. Suurin taide- ja kulttuuripalveluja käyttävä ryhmä ovat lesbot. Taide- ja kulttuuripalveluja käytetään kuitenkin melko tasaisesti kaikkien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien keskuudessa. Vastaajien tarkat taustatiedot vastausprosentteineen löytyvät raportin liitteistä (Liite 1).

Esittävän taiteen esityksissä käynti on kaikkein suosituinta. Lähes puolet vastaajista käy yli viidessä esittävän taiteen esityksessä vuodessa. Aktiivisimpia ovat homot, jotka käyttävät kyseisiä taide- ja kulttuuripalveluja muita useammin, yli 10 kertaa vuodessa. Esityksissä käynti on suosittua etenkin yli 35-vuotiaiden parissa. Aktiivisimpia ovat 55–64-vuotiaat. Helsingissä esittävän taiteen esityksissä käydään hieman muuta Suomea useammin.

Taidenäyttelyissä käydään esittävän taiteen esityksiä harvemmin. Museoissa käydään puolestaan taidenäyttelyitä harvemmin. Yli puolet vastaajista käy taidenäyttelyissä tai museoissa alle viisi kertaa vuodessa. Yli 35-vuotiaat käyvät taidenäyttelyissä ja museoissa aktiivisemmin nuorempiin verrattuna. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat käyvät taidenäyttelyissä selvästi sukupuolivähemmistöihin kuuluvia useammin. Museoissa aktiivisimmin käyvät homot ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat. Museoissa käynti on selvästi suosituinta muualla Suomessa kuin Helsingin seudulla asuvien keskuudessa.

Ero taide- ja kulttuuripalvelujen käytön määrässä pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa asuvien välillä on alle kymmenen prosenttia. Vaikka ero ei ole valtava, vastauksista käy ilmi, että suuri osa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevästä taide- ja kulttuuritarjonnasta sijaitsee Helsingissä. Monet muualla Suomessa asuvat joutuvat matkustamaan Helsinkiin kokeakseen vähemmistöjä käsittelevää taidetta ja kulttuuria.

Taide- ja kulttuuritapahtumissa käydään yleisimmin ystävien, puolison tai perheen kanssa, mutta myös yksin. Sekä seksuaali- että sukupuolivähemmistöihin kuuluvat käyttävät taide- ja kulttuuripalveluja lähes yhtä usein yksin. Ikäryhmän vastaajien määrään suhteutettuna eniten yksin taide- ja kulttuuripalveluja käyttävät 55–64-vuotiaat. Heistä yksin taide- ja kulttuuripalveluissa käy yli puolet. Helsingissä taide- ja kulttuuripalveluja käytetään yksin enemmän kuin muualla Suomessa.

4 Taide ja kulttuuri seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta

Tarve HLBTI-näkökulmia sisältävälle taiteelle ja kulttuurille vaihtelee ihmisten sekä eri elämänvaiheiden ja -tilanteiden mukaan. Myös siinä, millainen taide ja kulttuuri koetaan merkitykselliseksi, on suuria eroja vastaajien kesken. Vastaajat ovat kokeneet muun HLBTI-aiheita tai queer-näkökulmia korostavien taide- ja kulttuuritapahtumien muun muassa lisäävän tietoa vähemmistöistä, luovan yhteisöllisyyden tunnetta sekä auttaneen oman identiteetin hahmottamisessa. Myös taide ja kulttuuri, joista ei suoraan ole löydettävissä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsitteleviä teemoja, voidaan mieltää vähemmistöjen näkökulmasta merkitykselliseksi.

On hyvä pitää mielessä, etteivät kaikki vähemmistöihin kuuluvat koe taidetta ja kulttuuria samoin. Oletus siitä, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt katsoisivat taidetta ja kulttuuria toisin kuin heterot voidaan kokea leimaavana. Taide- ja kulttuuripalvelujen käyttäjää määrittävät myös monet muut tekijät kuin seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuolen ilmaisu. Kaikki vähemmistöihin kuuluvat eivät myöskään tarkastele taiteen ja kulttuurin sisältöjä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta. Vaikka näkökulmia pidetään tärkeinä, ovat enemmistölle vastaajista tärkeämpiä tekijöitä muun muassa taiteelliset ansiot.

[...] Olenhan minä muutakin kuin homo, kun käytän kulttuuripalveluita, ei näitä asioita voi karsinoida tyyliin: ”nyt käytän HLBTI kulttuuripalveluita.” Hyvä teatteriesitys on hyvä, oli aihe mikä tahansa, ja ihmisillä on kyky rakentaa rinnastuksia, vaikka aihe ei koskisikaan suoraan aivan häntä itseään. Sehän on taiteen paras puoli. Eli mieluummin hyvä heteronäytelmä kuin huono homonäytelmä.

45–54-vuotias, Helsinki

4.1 Mitä on HLBTI-taide ja -kulttuuri?

Vastaajilta kysyttiin, kokevatko he, että on olemassa HLBTI-taidetta ja -kulttuuria. Heitä pyydettiin lisäksi määrittelemään, millaista kyseinen taide ja kulttuuri heidän mielestään ovat. Valtaosan vastaajista mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen omaa taidetta ja kulttuuria on olemassa. Kaikkien mielestä asia ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Oman taiteen ja kulttuurin olemassaolo koetaan tärkeäksi, mutta sen erottamista muusta taiteesta ja kulttuurista myös kritisoidaan.

HLBTI-taiteeksi ja -kulttuuriksi koetaan taide ja kulttuuri, jotka käsittelevät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevia aiheita tai joiden tekijä tuo esille oman seksuaali- tai sukupuolivähemmistötaustansa. Myös taitelija, joka ei itse identifioitu vähemmistöihin, voi tuottaa HLBTI-taidetta aiheen käsittelyn kautta. HLBTI-taide ja -kulttuuri mielletään kriittiseksi, kantaaottavaksi ja yleisiä normeja kyseenalaistavaksi. Aihe nähtiin myös poliittisena näkökulmana taiteeseen ja kulttuuriin.

On. HLBTI-taide käsittelee HLBTI-ihmisille spesifejä teemoja, haastaa taiteentekijöiden ja sen kokijoiden oletuksia ja näkemyksiä sukupuolesta, seksuaalisuudesta ja normeista sekä nostaa mahdollisesti suuremman yleisön tietouteen HLBTI-yleisölle spesifisiä teemoja.

15–24-vuotias, Tampere

Tietenkin on! Hyvän HLBTI taiteen ei ole pakko käsitellä identiteettiä tai itsestään selviä aiheita, tyyliin ulostuloa. Sen sijaan se on sukupuolisensitiivistä ja stereotyyppioita kaihtavaa [...]. Teoksessa esiintyvä henkilö voi olla esim. lesbo ilman, että lesboutta on pakko problematisoida tai käsitellä. Kaikki hyvä taide – ei vain hyvä HLBTI taide – on moninaista!

25–34-vuotias, Turku

Annetuissa esimerkeissä siitä, mikä koetaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen omaksi taiteeksi ja kulttuuriksi, painottuvat vahvasti viime vuosina ja kyselyn toteuttamisen aikaan esillä olleet tapahtumat, kuten Tom of Finland -näyttelyt, Vinokino-elokuvafestivaali, Pride-festivaali sekä Suomen Kansallisteatterissa vuosina 2011–2012 esitetty HOMO!-ooppera. Sukupuolivähemmistöjen keskuudessa muun muassa dragshow koetaan vähemmistöjen omaksi taiteeksi ja kulttuuriksi.

HLBTI-taiteen ja -kulttuurin määrittely ei näyttäydä kaikille vastaajille kuitenkaan yksiselitteisenä. Taitelijan identiteetti ei yksin merkitse, että tuotanto tulisi laskea vähemmistöjen omaksi taiteeksi ja kulttuuriksi tai että vähemmistöön kuuluvan taitelijan tuotantoa tulisi määrittää pelkästään seksuaali- tai sukupuoli-identiteetin kautta.

Voisi ajatella, että hlbtqi-taidetta tekevät hlbtqi-ihmiset tai että hlbtqi-aihe olisi tällaisen taiteen kohteena. Toisaalta, sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluvaa taitelijaa määrittävät monet muutkin tekijät kuin

seksuaalinen/sukupuolinen suuntautuminen, joten mielestäni on hieman yksioikoista leimata sellainen taiteilija vain hlbtqi-taiteen tekijäksi.
25–34-vuotias, Turku

Vastauksissa pohditaan lisäksi, onko rajanvetäminen HLBTI- ja muun taiteen ja kulttuurin välille mielekäästä. Kolmanneksen vastaajista mielestä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevää taidetta ja kulttuuria ei tulisi nähdä omana alakulttuurinaan, vaan mieluummin luontevana osana yleistä taide- ja kulttuuritarjontaa. Tällöin vähemmistöjä käsitteleviä näkökulmia ei tarvitsisi erikseen korostaa, vaan erilaiset yleisöt pystyisivät löytämään samasta tarjonnasta itselleen mielekäästä ohjelmaa. Etenkin alle 34-vuotiaat toivovat, että HLBTI-näkökulmat olisivat luonteva osa kaikkea taidetta ja kulttuuria.

Rajanveto on vaikeaa ja usein turhaa. HLBTI-yleisön kannalta on kuitenkin tärkeää pystyä löytämään kulttuuria, joka käsittelee itseä kiinnostavia aiheita. Nimeäminen on siis tärkeää näkyvyyden takia (niin HLBTI-yhteisön sisä- kuin ulkopuolelle). [...]
25–34-vuotias, ulkomaat

Vaikea kysymys! [...] toivoisin, että olisi enemmän sellaista laadukasta taidetta, joka sivuaa homoja tavalla tai toisella, mutta jota ei tarvitsisi erikseen profiloida HLBTI-taiteeksi, vaan se tulisi siinä sivussa. Mutta toisaalta kannatan kyllä kantaaottavaa, poliittista taidetta, joka voi hyvin puolustaa tiettyä ryhmää ja jonka kohderyhmäkin voi helposti olla kapeampi. Kumpaakin kaikei tarvitaan, mutta ensin mainittu on harvinaisempaa, siksi virkistävää.
35–44-vuotias, Helsinki

Noin kymmenesosa vastaajista kokee, ettei ole olemassa erillistä HLBTI-taidetta ja -kulttuuria. Taide ja kulttuuri kuuluvat kaikille, eivät tietyille ryhmille.

On taidetta, jossa näitä teemoja käsitellään, mutta en katso sen olevan erillinen taiteen laji. Koskettavuus ja laatu ratkaisevat.
35–44-vuotias, Jyväskylä

4.2 HLBTI-taiteen ja -kulttuurin merkitys

Syyt siihen, miksi HLBTI-taidetta ja -kulttuuria pidetään tärkeänä, ovat samansuuntaisia kaikkien vastaajien keskuudessa. Oma taide ja kulttuuri kertovat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemusmaailmasta, tuovat näkyväksi vähemmistöjä koskettavia, usein muuten vaiettuja aiheita ja luovat yhteisöllisyyttä vähemmistöihin kuuluvien ihmisten keskuudessa. Oman taiteen ja kulttuurin olemassaolo koetaan tärkeäksi esikuvien syntymisen ja vähemmistöjen näkyvyyden kannalta, mutta sen ei

automaattisesti koeta takaavan tapahtuman kiinnostavuutta tai aihepiirin mielekästä käsittelyä.

Hyvinä esimerkkeinä vastauksissa mainitaan Jyväskylän Taidemuseossa vuonna 1999 järjestetty Suomen ensimmäinen Tom of Finland -näyttely ja Elisabeth Ohlsonin *Ecce Homo* -näyttelyt eri puolilla Suomea vuonna 1999–2000. Ne herättivät vastaajien mukaan tärkeää yhteiskunnallista keskustelua seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemasta. Tärkeää oli lisäksi aiheen käsittely muualla kuin vähemmistöjen omissa tapahtumissa sekä vähemmistöihin kuuluvien taiteilijoiden tuotannon arvostaminen ja taiteilijan seksuaalisen suuntautumisen esilletuominen.

Minulle on vahvasti jäänyt mieleen Elisabeth Ohlson Wallinin *Ecce Homo*-näyttelyä koskeva kohu. En siis koskaan päässyt näkemään noita teoksia enkä edes muista, missä se näyttely oli, mutta tuo on silti ensimmäisiä muistikuviani taiteesta, jossa on vahva homo-näkökulma ja joka jäi minulla mieleen pitkäksi aikaa. Taide voi siis jättää vahvoja muistijälkiä, vaikkei itse teoksia pääsisi liveinä näkemäänkään. Tietoisuus tuonkaltaisten teosten olemassaolosta tuntui jo hyvältä.

25–34-vuotias, Turku

Tärkeimpänä HLBTI-taide ja -kulttuuri näyttäytyvät lesboille ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville henkilöille. Kriittisimmin sen merkitykseen suhtautuvat homot, joista noin puolet pitää muusta taiteesta ja kulttuurista irrotettua seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen taide- ja kulttuurikäsitettä ja -näkökulmaa tarpeettomana.

Seksuaalisuutta käsittelevä taide käsittelee seksuaalisuutta, mutta en näe tässä hetero/muut vastakkainasettelua. Tyko Sallisen Mirrin alastonkuvat ja Magnus Enckellin alastomat nuoret miehet käsittelevät tekijän seksuaalisuuden kohdetta aivan samoin. Seksuaalisuuden kohde on eri sukupuolta, mutta itse seksuaalisuus on tasoltaan samaa.

35–44-vuotias, Helsinki

Oman kulttuurin merkitys vaihtelee iän ja elämäntilanteen mukaan. HLBTI-näkökulmaisen taiteen ja kulttuurin olemassaolo koetaan kaikkein tärkeimmäksi alle 35-vuotiaiden vastaajien parissa. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevällä taiteella ja kulttuurilla on vastaajien mukaan eniten merkitystä elämänvaiheessa, jossa omaa identiteettiä pyritään hahmottamaan ja määrittämään.

Taide- ja kulttuurikokemuksilla voi lisäksi olla suuri merkitys, vaikka kokemuksista ei olisi löydettävissä HLBTI-näkökulmia tai niitä ei osattaisi vielä ymmärtää. Vastauksissa tuodaan ilmi, että lapsena tai nuorena koettujen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevien taide- ja kulttuurikokemusten merkitys on hahmottunut usein vasta myöhemmin. Siksi on tärkeää, että kaikenikäisille on tarjolla vähemmistöjä käsittelevää taidetta ja kulttuuria.

Tärkeiksi kokemuksi vastaajat ovat kokeneet myös monia ei-HLBTI-näkökulmaisia taide- ja kulttuurikokemuksia, kuten roolien vaihtamisen teatteriesityksissä.

Riippuu siitä, miltä kannalta sen katsoo. Ei pitäisi olla. Mutta nuorena se oli minulle tärkeää. [...] Nykyään HLBTI-taide ei niin tärkeää.
55–64-vuotias, Helsinki

Yksittäiset teatteriesitykset ja kaunokirjalliset teokset olivat tärkeitä siinä vaiheessa, kun oma identiteetti alkoi hahmottua ja janosi kaikkea tietoa HLB-kysymyksistä.
25–34-vuotias, Helsinki

Vastaajat ovat kokeneet vaikuttaviksi etenkin teatteriesitykset⁸, jotka käsittelevät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Näyttelyt⁹ mainitaan merkittävänä kokemuksina selvästi esittävän taiteen esityksiä harvemmin, mutta kirjallisuutta useammin. Kirjallisuuden¹⁰ vähäinen näkyvyys vastauksissa voi osaltaan johtua siitä, että selvityksen kysymyksenasettelu painottui taide- ja kulttuurilaitosten osalta museoihin ja teattereihin, mutta ei kirjastoihin. Tutkimukset ovat osoittaneet, että kirjallisuudella on ollut tärkeä rooli monelle seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvalla muun muassa oman identiteetin löytämisen kannalta¹¹. Valtaosa vastaajien mainitsemista merkittävistä taide- ja kulttuurikokemuksista ovat kotimaisia, mikä kertoo kotimaisen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevän taiteen ja kulttuurin olemassaolon ja tarjonnan merkityksestä.

Myös HLBTI-näkökulmia käsittelevät elokuvat ovat tuottaneet kaikille vastaajille melko tasaisesti merkittäviä taide- ja kulttuurikokemuksia. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevän kotimaisen elokuvafestivaalin olemassaolon merkitys on tärkeää, sillä mainituista elokuvakokemuksista suurin osa on koettu Vinokino-elokuvafestivaalilla. Itse elokuvien ohella vastaajat ovat kokeneet tärkeäksi yleisön kanssa yhteisesti jaetun kokemuksen sekä festivaalin kasvun ja suosion seuraamisen.

Vaikka HLBTI-taide ja -kulttuuri koetaan tärkeäksi, ei kaikilla vastaajista ole siitä hyviä tai merkittäviä kokemuksia. Mainittuja syitä kokemusten puuttumiseen ovat muun muassa, ettei vähemmistöjä käsitteleviä taide- ja kulttuuritapahtumia ole tarjolla omalla

.....

⁸ Mainittuja esittävän taiteen esityksiä ovat muun muassa Suomen Kansallisteatterin vuosina 2011–2012 esittämä *HOMO*-ooppera (ohj. Pirkko Saisio), Tampereen Työväen Teatterin vuonna 2011 esittämä näytelmä *Vincent River* (ohj. Mikko Roiha) sekä Teatteri Jurkassa Helsingissä vuonna 2012 esitetty näytelmä *Soita minulle Billy* (ohj. Heini Junkkaala).

⁹ Mainittuja näyttelyitä ovat muun muassa Tom of Finland -näyttelyt, Vantaan kaupunginmuseossa vuonna 2007 esillä ollut *Sateenkaari-Suomi*-näyttely, Magnus Enckellin koskevat näyttelyt, Elisabeth Ohlsonin *Ecce Homo* -näyttelyt sekä Turun taidemuseossa vuonna 1993 esillä ollut *The Robert Mapplethorpe Retrospective* -valokuvanäyttely.

¹⁰ Mainittuja esimerkkejä ovat muun muassa Tove Janssonin, Pirkko Saision ja Monika Fagerholmin tuotannot sekä Ralf Königen ja Tiitu Takalon sarjakuvat.

¹¹ Paqvalén 2014, 124.

paikkakunnalla tai ettei seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevistä taide- ja kulttuuritapahtumista ole löytynyt omaa kokemusmaailmaa vastaavaa tarjontaa. Näyttelyiden osalta mainitaan lisäksi, että vähemmistöjen näkökulma puuttuu monista museoista kokonaan, eikä näyttelyiden yhteydessä ole useinkaan saatavilla tietoa näyttelyyn mahdollisesti liittyvistä seksuaali- ja sukupuolivähemmistönäkökulmista.

Näitä kokemuksia ei ole tarjolla Itä-Suomessa, jossa asun.

Pääkaupunkiseudulla on useita näytelmiä ja näyttelyitä, joissa olisin halunnut käydä (esim. Q-teatteri).

25–34-vuotias, Joensuu

Ei ole. Puolivillainen poliittinen agenda lähinnä saa tuntemaan myötähäpeää, samoin kiintiöhomot sun muut. Moni[k]a Fagerholmin *Diiva* ja *Amerikkalainen tyttö* eivät yleensä tule luetuksi LGBTQ-kirjallisuuteen, mutta ne ovatkin loistavia.

45–54-vuotias, Helsinki

5 Taide- ja kulttuurikentän haasteet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta

Taide- ja kulttuuripalvelujen koetaan parantaneen tarjontaansa ja olevan entistä avoimempia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan. Ongelmakohtia löytyy silti edelleen. Suurimmat haasteet liittyvät taide- ja kulttuuritarjontaan osallistumisen helpottamiseen ja tarjonnan sisältökysymyksiin. Ensisijaisena näyttäytyy asennekasvatukseen panostaminen. Asenteita muuttamalla voidaan ratkaista monia saavutettavuutta heikentäviä tekijöitä, jolloin muutos voi tapahtua nopeastikin. HLBTI-sensitiivisyyden lisääminen ja heteronormatiivisten asenteiden purkaminen edesauttavat kaikkien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien taide- ja kulttuuritarjonnan saavutettavuutta.

Kriittisimmin taide- ja kulttuurikenttää katsovat sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt, lesbot ja iältään vanhemmat vastaajat. Homo- ja biseksuaaliset miehet sekä alle 35-vuotiaat vastaajat suhtautuvat taide- ja kulttuurikentän nykytilanteeseen kaikkein myönteisimmin.

Viidennes vastaajista on tyytyväisiä nykyiseen taide- ja kulttuuritarjontaan, eivätkä he koe taide- ja kulttuurikentällä merkittäviä ongelmia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta. Kaikki vastaajat eivät myöskään tarkastele taide- ja kulttuurikenttää HLBTI-näkökulmasta.

Minusta kaikki on tällä hetkellä hyvin, ei tule ainakaan heti mieleen ongelmia.

Näin pieneksi maaksi löytyy myös kohtuullisesti HLBTI-näkökulmia sisältäviä näyttelyitä ja teatteria. Vaikka ainahan niitä voisi olla enemmänkin, tietty!

Varsinkin näin Pohjois-Suomessa. Mutta minusta taiteelliset ja sisällölliset asiat menevät ohi HLBTI-näkökulmien, jos ei ole tarpeeksi laadukasta HLBTI-kulttuuria, niin sitten mieluummin ilman.

25–34-vuotias, Kajaani

En osaa sanoa. En ole huomannut ainakaan omaksi kokemillani kulttuurikentillä mitään ongelmia. Tosin en myöskään identifioi itseäni mitenkään erikseen HLBTI-ihmiseksi, kuten en myöskään "normi-ihmiseksi" vaan ihan omaksi itsekseni.

35–44-vuotias, muu Suomi

Vastauksissa esille tuotuja haasteita käsitellään seuraavaksi aihepiireittäin.

5.1 Taide- ja kulttuuritarjontaan osallistuminen

Ennen kuin voidaan puhua taide- ja kulttuuritarjonnan sisällön saavutettavuudesta, on luotava mahdollisuudet taide- ja kulttuuritarjontaan osallistumiselle. Tällaisia näkökulmia ovat muun muassa kaikkien yhdenvertainen kohtelu ja mahdollisuus osallistua tapahtumiin omana itsenään. Myös tilakysymykset, hyvä tiedotus ja alueellinen yhdenvertaisuus tarjonnan suhteen vaikuttavat taide- ja kulttuuripalvelujen saavutettavuuteen. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt eivät kuluta pelkästään HLBTI-sisältöistä taidetta ja kulttuuria ja siksi on tärkeää huomioida, että kaikki taide- ja kulttuuritarjonta on kaikkien yhdenvertaisesti saavutettavissa.

Asenteet

Vastaajilta kysyttiin, ovatko he koskaan kokeneet, etteivät he olisi tervetulleita taide- ja kulttuuritapahtumaan. Valtaosa kaikista vastaajista (140 vastaajaa, 83,8 prosenttia) ilmoitti, että on aina kokenut olevansa tervetullut taide- ja kulttuuritapahtumaan.

Kulttuuritapahtumat ovat mielestäni lähes aina ja poikkeuksetta erittäin avoimia kaikille yleisöille tulla ja osallistua.

25–34-vuotias, Jyväskylä

Eikös asiakas ole aina tervetullut? Ainakin omasta mielestäni. En ole koskaan kokenut, ettenkö olisi ollut tervetullut ja omasta mielestäni se on itsestä kiinni paljoltikin. Tietenkään sen ei pitäisi olla niin, mutta jos on valmiiksi "anteeksi, että olen olemassa" -asenne, se näkyy ja usein muita ihmisiä häiritsee/pelottaa muiden epävarmuus ja silloin saattaa käydä niin, että kohtelee ao. henkilöä ehkä toisin kuin muita.

35–44-vuotias, muu Suomi

Vastaajista 27 (16,2 prosenttia) ilmoitti, että on joskus kokenut olevansa ei-tervetullut taide- ja kulttuuritapahtumaan. Vastaajia pyydettiin kertomaan, millaisessa tilanteessa he ovat kokeneet, etteivät ole tervetulleita.

Henkilökunnan asenne koetaan ylivoimaisesti merkittävimmäksi asiaksi, joka edesauttaa yleisöä tuntemaan olonsa tervetulleeksi taide- ja kulttuuritapahtumaan. Henkilökunnan ystävällinen ja kaikkia kohtaan yhdenvertainen kohtelu luo kaikille avoimen ilmapiirin. Moninainen yleisö viestii siitä, että tapahtumaan ovat kaikki tervetulleita.

Yleisesti ottaen se, että on tottunut olemaan oma itsensä, pukeutumaan siten, joka tuntuu luontevimmalta kussakin tilanteessa, ja esiintymään erilaisissa yhteyksissä samaa sukupuolta olevan kumppanin/ystävän kanssa. Tapahtuman/näyttelyn sateenkaarellinen sisältö ja/tai esiintyjien kuuluminen "seurakuntaan" korostavat sitä, että on tervetullut.
yli 75 vuotta, Helsinki

Asenneilmapiiri näyttää vastausten perusteella kehittyneen suvaitsevammaksi, mikä on positiivinen kehityssuunta. Alle 35-vuotiaat kokevat itsensä huomattavasti vastaajien keskiarvoa harvemmin ei-tervetulleiksi taide- ja kulttuuritapahtumaan, kun taas yli 55-vuotiaista yli puolet on joskus kokenut olevansa ei-tervetullut taide- ja kulttuuritapahtumaan.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat kokevat silti edelleen asenteellista syrjintää osallistuessaan taide- ja kulttuuritarjontaan. Tulevaisuudessa on syytä edistää etenkin vanhempien ihmisten sekä trans- ja intersukupuolisten henkilöiden kohtaamista taide- ja kulttuuritarjonnassa. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista yli puolet on kokenut joskus olevansa ei-tervetullut taide- ja kulttuuritapahtumaan. Vastauksissa painottuvat taide- ja kulttuuripalvelujen henkilökunnan ja muun yleisön asenteet sekä tapahtumien hetero- ja cisnormatiivisuus. Asenteita on hyvä tarkastaa, sillä monia vakiintuneita käytäntöjä ei välttämättä osata nähdä syrjivinä.

[...] Transihmiset kokevat edelleen syrjintää ja kummastelua etenkin baareissa järjestettävillä keikoilla, oli kyseessä Jazzliiton kiertue tai kansainvälisen bluesartistin esiintyminen, koska ravintolatilat ja -käytännöt ovat vahvasti heteroseksuaalisesti sukupuolittuneita. Syrjinnästä vapaan alueen ulottumista näihin paikkoihin tarvitaan ja ponnekasta koko kulttuurikentän havahduttamista HLBTI-asioihin.

35–44-vuotias, Jyväskylä

Muutammat vastaajista ovat kokeneet ulkopuolisuutta myös HLBTI-sisältöisissä taide- ja kulttuuritapahtumissa silloin, kun tapahtuma on suunnattu tietyille vähemmistöryhmälle, jonka edustajista enemmistö yleisöstä koostuu. Myös näissä tilanteissa yleisön asenteet voivat luoda muille ei-tervetulleen tunnelman. Esimerkiksi homo- ja lesboalakulttuurien koetaan pysyttelevän erillä toisistaan.

Oikeastaan jossain lesbisissä tilanteissa. No en lesbo kyllä olekaan, mutta olen joskus kokenut oletuksen yhteisesti jaetusta ja tunnetusta lesboudesta tai naiseudesta ahdistavaksi. Myös tuollaisissa tilanteissa voi olla voimakasta cisnormatiivisuutta.

45–54-vuotias, Helsinki

Alakulttuurit on aika omilla vyöhykkeillään, aitoa vuoropuhelua ei tunnu syntyvän – näyttely on suunnattu eräille, eikä kaikille, silloinkin kun on kyseessä sateenkaari-näyttely: tulisi pyrkiä avaamaan aihe niin, että se rohkaisisi tuomaan ”kulttuurin kaikille” aiheesta riippumatta.

35–44-vuotias, Tampere

Heteronormatiivisuus

Heteronormatiivisuus ilmenee taide- ja kulttuuritarjonnassa monin eri tavoin. Oletuksena voi esimerkiksi olla, että avec-kutsulla tarkoitetaan naisen ja miehen muodostamaa pariskuntaa. Osa vastaajista kokee ongelmalliseksi osallistua samaa sukupuolta olevan puolison kanssa tilaisuuksiin, jotka sisältävät perinteisiä nais- ja miesrooleja, kuten tanssia. Sateenkaariperheet voivat kokea syrjintää tai ulkopuolisuutta taide- tai kulttuuritapahtumassa, joka korostaa heteronormatiivista perhemallia.

Monet stereotypiat ja heteronormatiiviset oletukset vaikeuttavat osallistumista, esim. perinteisiin tansseihin osallistuminen: koska oletus on, että naiset tanssivat miesten kanssa jne.

15–24-vuotias, Helsinki

Oletetaan, että kaikkialla on kaikki tervetulleita eikä sen eteen tarvitse tehdä mitään. (vrt. We Love Helsin[ki]¹² juhannustanssi -keissi, samaa on havaittu myös muissa tapahtumissa)

25–34-vuotias, Helsinki

Heteronormatiivisuuden vähentäminen edistäisi tapahtuman soveltuvuutta kaikille seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville. Asiaa voidaan edistää muun muassa varmistamalla, ettei tapahtumien kutsuissa, puheissa tai juonnoissa ylläpidetä heteronormatiivista ilmapiiriä esimerkiksi kertomalla vähemmistöihin kohdistuvia vitsejä tai vahvistamalla sukupuolirooleja. Taide- ja kulttuuritapahtumat, joissa vähemmistöjen näkökulmat ovat selvästi esillä tai luontevana osana tapahtumaa, koetaan tunnelmaltaan ei-heteronormatiivisiksi ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille ystävälliseksi.

.....

¹² Vastaja viittaa We Love Helsinki -verkoston järjestämiin juhannustansseihin vuonna 2012. Tansseja mainostettiin kaikille avoimina, mutta tilaisuuden tiskijukan heteronormatiiviset välispiikit herättivät suuren kohun sosiaalisessa mediassa jälkepäin. Kts. Aikku Meura, ”Saanko luvan?”, <http://www.tulva.fi/blogi2.php?aid=15943&k=15923> .

Osana heteronormatiivisten rakenteiden purkamista tulisi lisäksi luopua sukupuolen kysymisestä silloin, kun se ei ole välttämätöntä. Jos kyselykaavakkeissa ja palautelomakkeissa halutaan tiedustella vastaajan sukupuolta, tulisi niissä olla vaihtoehtona vähintään kohta muu. Pariskunnan ei tulisi myöskään olettaa muodostuvan aina naisesta ja miehestä.

Esimerkiksi se, että tiloja tai toimintoja ei ole sukupuolitettu (mm. sukupuolittamattomat wc-tilat) ja se, että tilanteessa ei ole pakko valita sukupuolta vaihtoehdoista 'nainen' ja 'mies' (mm. asiakastieto- ja kyselykaavakkeet). Vaihtoehto 'muu' olisi tervetullut sukupuolta kysyttäessä (jos ylipäättään pitää kysyä), koska on ihmisiä, joilla on trans- tai intersukupuolisen identiteetti.

34–44-vuotias, Jyväskylä

Pukeutuminen

Vastaajilta kysyttiin, kokevatko he, että voivat pukeutua oman tyylin ja tapansa mukaan osallistuessaan taide- ja kulttuuritapahtumaan. 153 henkilöä vastasi kysymykseen myöntävästi (90,5 prosenttia) ja 16 henkilöä kieltävästi (9,5 prosenttia). Vastaajia pyydettiin kertomaan, miksi he eivät mielestään voi pukeutua taide- ja kulttuuritapahtumaan oman tyylin ja tapansa mukaan.

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt kokevat muita useammin, etteivät voi pukeutua taide- ja kulttuuritapahtumaan oman tyylin ja tapansa mukaan. Heistä näin tuntee lähes joka kolmas. Vanhemmat vastaajat tuntevat lisäksi nuoria huomattavasti useammin, etteivät voi pukeutua oman tyylin ja tapansa mukaan.

Syyt ovat kaikkien vastaajien kohdalla samansuuntaisia. Taide- ja kulttuuritapahtumiin osallistumisen koetaan edellyttävän normaalia asiallisempaa ja juhlavampaa pukeutumista. Asia korostuu esittävän taiteen esityksissä, kuten oopperassa, tanssiesityksissä ja teatterissa. Tällöin etenkin muun yleisön reaktiot omaan pukeutumiseen koetaan ahdistavina. Esimerkiksi naisten pukeutuminen miesmäisesti koetaan toisinaan ongelmallisena.

Korkeakulttuurin tapahtumissa tuntuu olevan aika vahva perinne pukeutua tyylikkäästi ja kalliisti. Siis ei kiitos farkuille ja t-paidalle.

25–34-vuotias, Ulkomaat

On kiusallisen alipukeutunut olo, jos olen pukeutunut poikamaisemmin esimerkiksi teatteriesitykseen. "Biologisilla naisilla" naisellinen pukeutuminen luetaan juhlavammaksi.

15–24-vuotias, Tampere

Rakennettu ympäristö ja turvallisuus

Sukupuolittuneiden tilojen purkaminen edistäisi etenkin sukupuolivähemmistöihin, mutta myös seksuaalivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden taide- ja kulttuuritarjonnan saavutettavuutta. Yleisimmin sukupuolittuneita tiloja kohtaa wc-tiloissa. Sukupuolineutraalit wc-tilat mahdollistaisivat rakennetun ympäristön saavutettavuuden myös niille, jotka kokevat ongelmalliseksi tilojen jakamisen naisten ja miesten kesken.

Tilojen sukupuolittuneisuus nousee esiin etupäässä sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vastaajien vastauksissa. Neljännes sukupuolivähemmistöihin kuuluvista vastaajista tuntisi itsensä tervetulleemmaksi taide- ja kulttuuritapahtumaan, jos tilat olisivat sukupuolineutraaleja. Myös muutamat seksuaalivähemmistöihin kuuluvat henkilöt toivovat vastauksissaan sukupuolittuneiden tilojen purkamista.

[...] Etenkin transihmisten ja intersukupuolisten näkökulmaa toivoisin tuotavan esiin. Avoimuuden ja esteettömyyden luomiseksi olisi tärkeää valtakunnallisesti ja järjestelmällisesti toteuttaa kaikkiin kulttuuritiloihin mm. wc-tilat, jotka eivät olisi sukupuolitettuja, koska on ihmisiä, jotka eivät voi kasvojaan menettämättä käydä joko miesten/naisten vessassa. Viestiä olisi hyvä viedä myös yksityisten omistamiin kulttuuritiloihin (mm. ravintolat).

35–44-vuotias, Jyväskylä

Taide- ja kulttuuritarjonnan käyttäjien näkökulman lisäksi myös taide- ja kulttuurialalla työskentelevien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden tarpeet tulee ottaa huomioon. Muun muassa pukeutumistiloissa tulisi huomiota mahdollisuus, ettei henkilö koe luontevaksi valita naisten ja miesten pukuhuoneiden väliltä. On mahdollista, että muun muassa trans- ja intersukupuolisia henkilöitä jää hakeutumatta taide- ja kulttuurialan työntekijöiksi, jos he eivät koe tiloja luonteviksi käyttää.

Huomiota tulisi lisäksi kiinnittää taide- ja kulttuuritilojen turvallisuuteen. Sukupuolittuneiden tilojen purkaminen olisi yksi tapa edistää turvallisuutta, sillä se vähentäisi ei-toivotuista sekaannuksista aiheutuvia huonoja kokemuksia. Turvallisuutta voidaan edistää lisäksi parantamalla henkilökunnan asenteita erilaisuutta kohtaan, tekemällä tiedotuksen yhteydessä selväksi, että taide- ja kulttuuritarjontaan ovat kaikki tervetulleita sekä olemalla tietoinen ja varautunut mahdollisiin vaaratilanteisiin.

Vastaajat toivovat taide- ja kulttuuritilojen ja -tarjonnan olevan ylipäätään suunnattu kaikille, ei sukupuolille.

Alueita, tiloja, yleisöä ei ole jaoteltu miehiin ja naisiin. Katsojan/kokijan sukupuolesta tai seksuaalisuudesta ei tehdä oletuksia.

15–24-vuotias, Tampere

Tiedotus, markkinointi ja viestintä

Nykyisellään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevän taiteen ja kulttuurin löytäminen koetaan haasteelliseksi vähäisen markkinoinnin ja tiedotuksen vuoksi. Omien kulttuurilehtien puuttuminen tai olemassa olevien huono saatavuus heikentävät tiedonkulkua. Seta ry:n julkaisemien kulttuurilehtien, Z- ja Voltti-lehden, toiminnan loppumisen jälkeen ei vastaajien mukaan ole ilmestynyt korvaavia lehtiä. Olemassa olevat lehdet, kuten NHL-lehti, kohdistuvat lähinnä pääkaupunkiseudulla asuville ja nuoremmalle lukijakunnalle. Tilanteen parantamiseksi ehdotetaan muun muassa kulttuurilehtien lisäämistä ja HLBTI-tapahtumakalenterin käyttöönottoa.

Yksi suurin ongelma on varmaan se, että HLBTI kulttuuria on vaikea löytää. Sitä kyllä on, mutta sitä harvoin mainostetaan sillä tavalla, että HLBTI näkyisi ja esim. kritiikit saattavat ohittaa ko. teemat kokonaan. HLBTI kulttuuri on toisin sanoen varsin vaikeasti tavoitettavissa!

25–34-vuotias, Turku

Taide- ja kulttuurilaitosten tarjonnan markkinointi ja tiedotus kohdistuu nykyisellään etupäässä valtaväestölle, vaikka tarjonta sisältäisi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsitteleviä näkökulmia. Tiedotuksessa ja markkinoinnissa sekä tapahtumien arvioinneissa ja kritiikeissä olisi aiheellista tuoda esiin tapahtumaan mahdollisesti liittyvät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevat näkökulmat, vaikka ne eivät olisi tapahtuman pääosissa. Tällöin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevä taide ja kulttuuri olisivat helpommin löydettävissä. Viestintä ja markkinointi tulee kuitenkin toteuttaa siten, että tapahtuman koetaan olevan kaikille avoin, myös ns. valtaväestölle. Parhaassa tapauksessa vähemmistöjä käsittelevät teemat osattaisiin viestinnässä ja markkinoinnissa kytkeä osaksi HLBTI-jatkumoa ja -keskustelua.

Vastaavasti vähemmistöjen omaa taidetta ja kulttuuria ei markkinoida tarpeeksi muille kuin vähemmistöjen omille edustajille. Tiedotuksen ja markkinoinnin tehostaminen molempiin suuntiin mahdollistaisi monipuolisemman tarjonnan avautumisen niin valtaväestölle kuin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville henkilöille. Samalla olisi mahdollisuus ylittää vallitsevia raja-aitoja.

Mielestäni HLBT-ystävällisiä tapahtumia pitäisi markkinoida enemmän ihan kaikille ihmisille (heterot ym.), jotta stigmaa voitaisiin toistaa. Pitäisin siitä, että tapahtumat olisivat kaikille avoimia (niin kuin yleensä ovat) ja että niitä myös markkinoitaisiin sellaisina.

25–34-vuotias, Helsinki

Mainostettaessa lesbiselle tulkinnalle osittain antautuvaa kulttuuritapahtumaa myös kohdistetusti seksuaalivähemmistöille (esim. lhbtq-yhteisön sp-listoilla tai fb-sivuilla), tilaisuuden tekisi kiinnostavammaksi suorapuheisempi lesbisten aspektien artikulointi. [...]

45–54-vuotias, Helsinki

Kaikenlaisessa viestinnässä tulisi lisäksi välttää ylläpitämästä heteronormatiivista tapaa ilmaista asioita, jotta taide- ja kulttuuritarjonnan koettaisiin olevan kaikille avoimia.

Se, kuinka asioista puhutaan, on tärkeää. Se, ettei ihmisiä suljeta ulkopuolelle esim. kielenkäytön keinoin.

25–34-vuotias, Uusimaa

Alueellinen saavutettavuus ja tarjonnan monipuolisuus

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevää taidetta ja kulttuuria ei ole saatavissa tasavertaisesti ympäri Suomea. Kysyttäessä taide- ja kulttuurikentän ongelmista HLBTI-näkökulmasta noin viidenneksen vastaajista toi ilmi, että vähemmistöjä käsittelevää taidetta ja kulttuuria ei ole tarjolla riittävästi, etenkin pääkaupunkiseudun ulkopuolella.

Vähemmistöjen näkyvyyden ja yhdenvertaisuuden kannalta on tärkeää, että vähemmistöjä käsitellään taide- ja kulttuurilaitoksissa eripuolilla maata.

Pääkaupunkiseudulle keskittynyt taide- ja kulttuuritarjonta ei aina tavoita muualla Suomessa asuvia. Monet pienet ja marginaaliset tapahtumat ovat esillä vain lyhyen ajan eikä suurimmalla osalla muualla asuvista ole mahdollisuutta osallistua viikolla tapahtuvaan tarjontaan. Matkustus- ja majoituskustannuksista johtuen Helsingissä sijaitsevan taiteen ja kulttuurin kokeminen on usein lisäksi taloudellisesti liian kallista toteutettavaksi.

[...] Päästäkseen näkemään korkeatasoista ja koskettavaa lavataidetta on matkustettava, majoitettava ja pukeuduttava Helsinkiin. Se on 400+ euroa keikka ja budjetti on max. 20 euroa kuussa.

35–44-vuotias, Kuopio

Alueellisen saavutettavuuden parantamiseksi olisi toivottavaa, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevä taide- ja kulttuuritarjonta kiertäisi nykyistä enemmän eri puolilla maata. Hyvänä esimerkkinä toimii Vinokino-elokuvafestivaali, joka on laajentanut kiertuettaan eri puolella Suomea. Samankaltaista toimintaa toivottaisiin myös muilta, etenkin suurilta taide- ja kulttuurilaitoksilta, kuten Suomen Kansallisteatterilta.

Varmaankin valtakunnallinen epätasa-arvo - pienemmällä paikkakunnilla ei ole välttämättä mitään erityistä HLBTI-ihmisille suunnattua tarjontaa. Olisikin hienoa saada esim. homoteatteria yms. kiertämään enemmän Suomen pieniäkin paikkakuntia.

35–44-vuotias, Varsinais-Suomi

Tarjontaa lisäisi myös se, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmat olisivat luontevasti osana yleistä taide- ja kulttuuritarjontaa myös pienemmissä taide- ja kulttuurilaitoksissa. Kulttuurihistoriallisista museoista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmien koetaan puuttuvan usein lähes kokonaan. Selvästi

yli puolet vastaajista toivoo, että kaikki taide- ja kulttuurilaitokset tarjoaisivat enemmän HLBTI-näkökulmia sisältävää taidetta ja kulttuuria.

Taide- ja kulttuuritarjonta tulisi saavutettavammaksi myös, jos esimerkiksi museo- tai taidenäyttelyn seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevää aineistoa olisi tarjolla digitaalisesti. Asiaa käsitellään syvemmin luvussa 7, jossa esitellään museoihin liittyviä toiveita sekä museokentällä tehtyjä hankkeita Suomessa, Ruotsissa ja muualla Euroopassa.

Toimitilat

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oman taiteen ja kulttuurin toteutumisen esteenä ovat muun muassa toimitilojen vähäisyys ja pienien ryhmien näkymättömyys. Taide- ja kulttuuritoimintaan tarkoitettujen toimitilojen lisääminen edesauttaisi vähemmän tunnettujen esiintyjien ja tekijöiden näkyvyyttä sekä lisäisi mahdollisuuksia tuottaa vähemmistöjen omaa taide- ja kulttuuritarjontaa. Lisäksi se helpottaisi esimerkiksi omien harrasteryhmien perustamista, mikä edistäisi vähemmistöihin kuuluvien ihmisten mahdollisuuksia ottaa osaa muun muassa erilaisiin taide- ja kulttuuriharrastuksiin.

[...] Helsingistä puuttuu tiloja, joissa pienet ryhmät voisivat järjestää kulttuuritapahtumia ympäri vuoden ilman suurta rahallista panostusta. [...]
25–34-vuotias, Helsinki

Osa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista henkilöistä kaipaa myös täysin omia kulttuuritiloja, joissa he kokevat luontevaksi esiintyä omina itsenään. Omista kulttuuritiloista puuttuvat muissa taide- ja kulttuuritiloissa usein vallitsevat heteronormatiiviset toimintatavat ja käytännöt, eikä niissä tarvitse ottaa kantaa seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuolen ilmaisuun.

[...] lähinnä se, että gentrifikaation nimissä tuhottiin kulttuuritila Sosiaalikeskus Satama ja myöhemmin Squat Syrjä. Ne olivat ainoat kulttuuritilat Helsingissä, jossa saatoin tuntea olevani omieni parissa.
35–44-vuotias, Hanko

Moninaisuus ja saavutettavuus

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä on osana kaikkia muita vähemmistöjä, kuten vammaisia sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöjä. HLBTI-sensitiivisyyden lisäksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt voivat tarvita muun muassa erilaisia tulkkausmenetelmiä, mahdollisuutta osallistua esteettömään tapahtumaan tai saada mukaan avustaja.

Myös esimerkiksi ruotsin-, vähemmistö- ja muunkieliset sekä maahanmuuttajataustaiset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajat ja heidän tarpeensa tulee ottaa huomioon. Asia koskee muun muassa tiedotusta ja informaation saatavuutta eri kielillä.

Tärkeää on, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen omista tarpeista puhuttaessa ei unohdeta muita esteettömyys- ja saavutettavuuskäytäntöjä.

5.2 Taide- ja kulttuuritarjonnan sisältö

Kyselyyn vastaajia pyydettiin määrittelemään, mikä tai mitkä asiat ohjaavat taide- ja kulttuuritapahtuman valintaa. Vaihtoehtoista pyydettiin valitsemaan yksi tai useampi. Enemmistö vastaajista (127 henkilöä) ilmoitti taide- ja kulttuuritapahtuman idean ohjaavan valintaansa. Taiteelliset kriteerit ohjaavat 118 henkilön valintaa. Taide- ja kulttuuritapahtuman HLBTI-sisältö vaikuttaa 84 vastaajan valintaan ja tekijän sukupuolinen/seksuaalinen identiteetti ohjaa yhteensä 28 vastaajan valintaa.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevä sisältö vaikuttaa taide- ja kulttuuritapahtumaan osallistumiseen lähes joka toisen vastaajan kohdalla. Selkeästi eniten taide- ja kulttuuriesityksen HLBTI-sisältö ohjaa sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden, lesbojen ja alle 35-vuotiaiden taide- ja kulttuuritapahtuman valintaa. Vähiten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevä sisältö vaikuttaa homojen ja yli 55-vuotiaiden valintaan.

Tekijän sukupuolinen/seksuaalinen identiteetti merkitsee valinnan kannalta ylivoimaisesti eniten sukupuolivähemmistöihin kuuluville henkilöille. Identiteetti on keskimääräistä tärkeämpää myös lesboille ja biseksuaaleille. Homojen kohdalla identiteetti vaikuttaa taide- ja kulttuuritapahtuman valintaan vain harvoin.

Vastausvaihtoehdon muu valitsi 53 henkilöä. Muu-vaihtoehdon valinnoita pyydettiin tarkentamaan, mikä tai mitkä asiat ohjaavat taide- ja kulttuuritapahtuman valintaa. Vastauksissa yleisimmin mainittu tekijä on tapahtuman aihe. Muita mainittuja valintaan vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa se, että esityksessä tai näyttelyssä on osallisena tuttu henkilö, ystäviltä ja tiedotusvälineistä saatu palaute ja kritiikki sekä taide- ja kulttuuritapahtuman sijainti ja hinta. Esiin nostettiin lisäksi taide- ja kulttuuritapahtuman HLBTI-ystävällisyys ja feministinen sisältö. Vanhempia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä kiinnostavat lisäksi muun muassa tapahtuman HIV-aiheinen sisältö ja uskonnollisuus.

HLBTI-sensitiivisyys ja normikriittisyys

HLBTI-sisältöisen taiteen ja kulttuurin laadulla ja vähemmistöjen käsittelytavalla on vastaajille merkitystä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä tulee käsitellä asiallisesti, totuudenmukaisesti ja monipuolisesti. Aiheen korkeatasoinen käsittely vaikuttaa siihen, että HLBTI-sisältöinen taide ja kulttuuri otetaan tosissaan ja sitä arvotetaan yhdenvertaisin kriteerein muun taiteen ja kulttuurin kanssa. Lisäksi vähemmistöjen tulee näkyä teatteriesityksissä ja näyttelyissä myös silloin, kun ne eivät ole tapahtuman pääosissa. Nykyisin vähemmistöjä käsitellään usein omina kokonaisuuksinaan, jolloin aihe helposti marginalisoituu ja eristyy valtavirrasta.

[...] Yksi ongelma näyttäisi toisinaan olevan, että HLB(TI)-taiteeksi luettavaa arvotetaan kapeasti juuri HL-taiteeksi eikä nähdä muita tasoja tai ansioita tai kritiikki on positiivista, koska aihe on HL – eikä sitä sovi haukkua, ettei olisi suvaitsematon. B-kokemus jää piiloon ja TI-puolta ei edes tunnusteta/tunnusteta.
25–34-vuotias, Helsinki

HLBTI-tapahtumat ja -ihmiset mielletään marginaaliksi ja erotetaan vahvasti ”valtavirran” asioista sen sijaan, että esim. seksuaalivähemmistöön kuuluva hahmo olisi luonteva osa näytelmää eikä pääasia.
25–34-vuotias, Joensuu

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevä taide ja kulttuuri koetaan vastausten perusteella usein liian viihteelliseksi, eivätkä ne kerro vähemmistöihin kuuluvien ihmisten arjen kokemuksista totuudenmukaisesti. Tämä pinnallistaa näkökulman sekä luo epärealistisen kuvan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajista. Asia koskee etenkin teatteriesityksiä ja tv-ohjelmia. Esimerkiksi dragshow-esitysten ohelle kaivataan todellisempia trans- ja intersukupuolisten elämästä kertovia näytelmiä.

Vähemmistöjä käsittelevä viihteellinen näkökulma on usein suunnattu valtaväestölle, eivätkä vähemmistöihin kuuluvat henkilöt välttämättä löydä siitä kaipaamaansa sisältöä. Esimerkiksi huumorilla voidaan sulkea vähemmistöihin kuuluvia ihmisiä taide- ja kulttuuritarjonnan ulkopuolelle, jos esitykseen liittyy muun muassa vähemmistön edustajiin kohdistuvia vitsejä. Teattereiden toivotaan nostavan esiin humorististen näytelmien ohella myös vakavampia ja marginaalisempia aiheita käsitteleviä esityksiä. Pienten, kriittisempien produktioiden mahdollisuudet päästä esiin koetaan liian vähäisiksi.

Teatteriesitys oli täynnä homovitsejä ja oletus tuntui olevan, että 100 % heteroseksuaalinen yleisö saa nauraa homoille. Kauhean paljon teatteria tuntuu perustuvan yhä siihen, että miehet ovat tietynlaisia ja naisen tietynlaisia. Stereotyyppien vahvistamisen katsominen on varsin turhauttavaa, tuntuu ulos sulkevalta.
25–34-vuotias, Turku

Esimerkiksi useat isot laitosteatteerit tekevät paljon suurille massoille suunnattua teatteria, josta on välillä todella vaikea löytää omaa ajatusmaailmaa tukevia esityksiä, tai jotenkin omalta tuntuvia. Onneksi poikkeuksiakin on. Pienet teatterit vastaavat omiin tarpeisiin paljon paremmin. Ylipäänsä se, että rakkaustarinoissa hetero kohtaa heteron, pojat on poikia ja tytöt tyttöjä. Näin silloinkin kun ei tarvitsisi olla, kun tarinan kannalta sillä ei ole merkitystä.
25–34-vuotias, Tampere

Ongelmalliseksi koetaan lisäksi taide- ja kulttuuritarjonnan heteronormatiivisuus, joka näkyy muun muassa totutuissa ja vakiintuneissa esitystavoissa. Teatteriesitykset sisältävät usein stereotyyppisiä tapoja esittää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä ja ylläpitävät vakiintuneita käsityksiä siitä, millaisia naisten ja miesten roolit ovat. Taide- ja kulttuuritarjonnassa tulisi esittää monipuolisesti erilaisia esimerkkejä vähemmistöjen edustajista, mikä vähentäisi ja kyseenalaistaisi olemassa olevia ennakkoluuloja. Osa vakiintuneista esitystavoista ja käytännöistä voi olla tahattomia, eikä niitä osata nähdä syrjivinä tai loukkaavina. Tästä syystä taide- ja kulttuuripalvelujen olisi hyvä tarkastella omia käytäntöjään HLBTI-sensitiivisestä näkökulmasta.

Tekijät/järjestäjät eivät tiedosta kovinkaan selvästi, mitä arvo- ja ajatusmaailmoja tuovat esille ja vahvistavat. Mainstream tai heteronormatiivisuus (tai piilorasismi) otetaan itsestään selvyytenä eikä siihen puututa.
35–44-vuotias, Helsinki

Myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden tuottama taide ja kulttuuri saattavat toistaa totuttuja aiheita ja esitystapoja, jolloin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt eivät löydä siitä kaipaamaansa sisältöä. Esimerkiksi Suomen Kansallisteatterin esittämää *HOMO!*-oopperaa kritisoitiin vastauksissa sen stereotyyppioita vahvistavasta esitystavasta.

Sisältöjen tasolla harmillista on mielestäni se, että eksplisiittisesti HLBTI-teemainen taide on aika usein jotenkin ilmeistä ja pinnallista eikä käsittele homoutta tai muutakaan kovin kiinnostavasti. Tuntuu, että kohderyhmä ovat muut homot ja tavoite terapoinen. Aina näin ei tietysti ole, mutta aika usein on tullut vastaan tällaista. [...]
35–44-vuotias, Helsinki

[...] On myös paljon HLBTI-ihmisiä, jotka eivät välitä homoalakulttuurista. Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että he eivät koe yksipuolisia ja stereotyyppisiä kuvauksia omakseen. (drag, euroviisut, pukeutuminen, seksin korostaminen, jne.)
25–34-vuotias, Helsinki

Sisällön moninaisuus

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt eivät muodosta keskenään yhtä yhtenäistä ryhmää, eivätkä vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden tarpeet, toiveet ja kiinnostuksen kohteet ole aina yhteneväisiä. Taide- ja kulttuuritarjonnan sisällöstä tulisi löytyä mielekästä ohjelmaa niin homoille, lesboille, biseksuaaleille kuin trans- ja intersukupuolisille henkilöille sekä sateenkaariperheiden lapsille. Toivottavaa olisi, että myös eri-ikäiset ja eri elämäntilanteessa olevat löytäisivät tarjonnasta itseään kiinnostavia aiheita.

Pyydettyäessä vastaajia nimeämään suurimpia taide- ja kulttuurikokemuksiaan HLBTI-näkökulmasta, vähiten merkittäviä kokemuksia mainitsivat sukupuolivähemmistöön kuuluvat henkilöt. Trans- ja intersukupuolisten käsittely puuttuu taide- ja kulttuuritarjonnasta monesti kokonaan eikä olemassa oleva tarjonta käsittele sukupuolivähemmistöön kuuluvien henkilöiden kokemuksia tarpeeksi monipuolisesti tai totuudenmukaisesti. Trans- ja intersukupuoliset henkilöt kokevat olevansa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkymättömin ryhmä, mikä johtaa helposti myös aiheen puuttumiseen taide- ja kulttuuritarjonnassa.

Kulttuuri kenttään taitaa olla seksuaalivähemmistöille jo kotoisa, mutta noin yleensä yleisesti sukupuolivähemmistöillä on yhteiskunnassa kurjat olot.
35–44-vuotias, muu pääkaupunkiseutu

Tällä hetkellä on jo monia hyviä HLBTI-teemaisia kulttuuritapahtumia. Kaipaisin kuitenkin enemmän räväkkyyttä. Moni HLBTI-teemainen kulttuuritapahtuma ei välttämättä enää herätä uusia ajatuksia itse HLBTI-ryhmään kuuluvassa. Lisäksi toivoisin erityisesti transgender-teemalle lisää näkyvyyttä. Transgender-hahmoja ja toki muitakin HLBTI-ryhmään kuuluvia hahmoja toivoisin enemmän esimerkiksi kaikkiin teatterinäytelmiin samalla tavoin, kuin meitä on oikeassakin elämässä. Varsinainen näytelmän aihe voi olla mikä vain.
25–34-vuotias, Helsinki

Monet vastaajat kokevat, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevä taide ja kulttuuri painottuvat homoille suunnattuun tarjontaan. Asia koskee sekä vähemmistöjen itsensä että muiden tuottamaa taide- ja kulttuuritarjontaa. Monet viime vuosien suurista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevistä taide- ja kulttuuritapahtumista, kuten Suomen Kansallisteatterin *HOMO!*-ooppera ja Tom of Finland -näyttelyt, ovat käsitelleet homomiesten kulttuuria. Helsingissä toimii lisäksi vuonna 2007 perustettu Helsingin Gayteatteri HGT ry, jonka tarkoituksena on tukea seksuaalivähemmistöjen teatteritoimintaa ja tehdä tunnetuksi homotaitelijoiden tuotantoa.

Etenkin lesbo- ja biseksuaalinaiset kokevat itseään kiinnostavan taide- ja kulttuuritarjonnan puutteellisena. He kaipaavat muun muassa Tribadien yöt ja päivät -tapahtuman¹³ kaltaista helposti lähestyttävää lesboille suunnattua taide- ja kulttuuritapahtumaa.

HLBTI kulttuuri ei saisi olla vain homomiesten kulttuuria. Homomiehille ja homotekijöille tuntuu löytyvän kauhean paljon enemmän kuin kenellekään muulle. Osittain tämä perustuu aloilla vallitsevaan seksismiin. Miestekijöiden on yhä helpompi päästä esille kuin naisten tai muiden.
25–34-vuotias, Turku

Myös vanhemmille seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville henkilöille tulisi olla tarjolla taide- ja kulttuuritarjontaa, joka käsittelee heitä kiinnostavia näkökulmia. Yli 55-vuotiaat vastaajat kokevat taide- ja kulttuuritarjonnan sisällön käsittelevän lähinnä vähemmistöihin kuuluvien nuorten asioita.

Taide- ja kulttuuritarjonnan sisällöissä tulisi huomioida myös muihin vähemmistöihin kuuluvat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajat. Muun muassa vammaisten henkilöiden sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajien kokemukset jäivät usein täysin vaille huomiota.

Queer-taide ja -kulttuuri

Queer-käsitteen tunnetummaksi tekeminen edistäisi osan vastaajista mielestä taide- ja kulttuuritarjonnan moninaisuutta. Sen sijaan, että puhuttaisiin HLBTI-taiteesta ja -kulttuurista, tulisi mieluummin siirtyä käyttämään termiä queer-taide ja -kulttuuri. Queer-näkökulman puuttumista ja HLBTI-jaottelun käyttöä kritisoitiin myös tämän selvityksen osalta.

Queer ei käsitteenä jaottele ihmisiä seksuaalisen suuntautuneisuuden tai sukupuolen ilmaisun mukaan. Siten queer koetaan HLBTI-käsitettä laajemmaksi määritelmäksi. Queer-taide ja -kulttuuri haastavat heteronormatiivisuuden ja tarjoavat kaikille uuden näkökulman taiteen ja kulttuurin katsomiseen ja kokemiseen. Laajemman näkökulman vuoksi vastaajat kokevat queer-taiteen ja -kulttuurin edistävän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden lisäksi kaikkien ihmisten taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta.

.....

¹³ Tribadien yöt ja päivät -festivaali on lesbo-bi-trans-kulttuurifestivaali, jota järjestettiin 10 kertaa Helsingissä vuosina 2000–2009. Festivaalin perustajat halusivat festivaalin kautta tarjota lavoja ja tiloja LBT-aiheiselle taiteelle ja kulttuurille, jota perustamishetkellä ei koettu olevan Helsingissä. Festivaalista pyrittiin tehdä matalan kynnyksen tapahtuma, joka olisi kaikille avoin. Kts. Pakkanen & Paqvalén 2004.

6 Toiveita taide- ja kulttuurilaitoksille

Kyselyssä vastaajilta tiedosteltiin, millainen on unelmien taide- ja kulttuurilaitos. Vastauksissa todetaan, että taide- ja kulttuurilaitokset ovat olleet yhteiskunnan edelläkävijöitä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen aiheen käsittelyssä ja esille nostamisessa. Asenteen toivotaan jatkuvan.

Taide- ja kulttuurilaitosten tulee olla kaikille avoimia, helposti lähestyttäviä, moninaisuutta edistäviä ja kaikenlaisesta syrjinnästä vapaita alueita. Kirjastoja pidetään asiassa edistyneimpinä. Museoista ja teattereista vastaajat toivovat muodostuvan samankaltaisia matalan kynnyksen tiloja, joiden tapahtumiin on helppo osallistua omana itsenään.

Osa vastaajista toivoo toisistaan erillisten kirjastojen, museoiden ja teattereiden lisäksi myös enemmän eri taiteen ja kulttuurin alat yhdistäviä taide- ja kulttuuritiloja. Yhtenäistä taide- ja kulttuuritilaa perustellaan muun muassa sillä, että eri taiteen ja kulttuurin lajit sijoitettuna saman katon alle takaisivat nykyistä moninaisemmän yleisön. Ennestään tuntemattomaan taide- ja kulttuuritarjontaan olisi matalampi kynnys osallistua, jos tila olisi entuudestaan tuttu.

Toiveet taide- ja kulttuurilaitosten suhteen ovat samansuuntaisia kaikkien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien parissa sekä kaikissa ikäryhmissä. Alla oleva kuvaus unelmien taide- ja kulttuurilaitoksesta perustuu vastaajien näkemyksiin ja toiveisiin hyvästä taide- ja kulttuurilaitoksesta.

6.1 Unelmien taide- ja kulttuurilaitos

Unelmien taide- ja kulttuurilaitos on kriittinen ja rohkea moninaisuuden puolestapuhuja. Se haastaa käyttäjänsä ajattelemaan ja kyseenalaistamaan vallitsevia käytäntöjä ja vakiintuneita toimintatapoja. Se ei pelkää nostaa esille vaikeita ja vaiettuja teemoja. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmia käsitellään yhdenvertaisesti muiden näkökulmien kanssa.

Uudistusmielinen, rohkea, vaativa, ei päästä katsojaa/kuulijaa/lukijaa helpolla, on silti helposti lähestyttävä ja rento. Ei ole.
25–34-vuotias, Tampere

Jossa näytelmän, kirjan, taideteoksen mainostuksessa ja esillepanossa ei erikseen enää tarvitse mainita, että tässä on nyt sitä homotaidetta. Olisi vain niitä taiteen yleisiä käyttövoimia: rakkautta tai identiteetin etsintää ilman, että yleisöä varoiteltaisiin nimikkeillä etukäteen.
35–44-vuotias, Lahti

Kaikille avoin ja kaikkien yhdenvertaisesti saavutettavissa oleva taide- ja kulttuurilaitos ei erottele kävijöitään sukupuolen ilmaisun, seksuaalisen suuntautuneisuuden, pukeutumisen, kielen, kulttuurin, uskonnon, iän, varakkuuden tai vamman suhteen. Laitoksen tiloihin ja tapahtumiin pystyy osallistumaan omana itsenään ilman pelkoa syrjityksi tulosta.

Avoin kaikille. Monipuolinen. Ennen kaikkea henkilökunnan puolelta suvaitseva.
[...] 25–34-vuotias, Helsinki

Seksismistä, heteroseksismistä ja syrjinnästä vapaa alue.
25–34-vuotias, Turku

Taide- ja kulttuurilaitoksesta puuttuvat ennakkoluulot erilaisuutta kohtaan ja tila on turvallinen käyttää. Turvallisuutta edistävät muun muassa sukupuolesta vapaat tilat, jotka takaavat kaikille yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuolen ilmaisusta riippumatta. Henkilökunnan käytös on ystävällistä ja asiallista, mikä viestii siitä, että taide- ja kulttuurilaitokseen ovat kaikki tervetulleita. Ongelmatilanteisiin suhtaudutaan riittävällä vakavuudella.

Jokaisessa paikassa palveluhenkilökunnan vastaanottavuus on erittäin tärkeää, vaikkei sitä tällaisissa ”itsepalvelukeskuksissa”, jollaiseksi esim. kirjasto on muuttumassa, tule ehkä ajatelleeksi. Minusta taiteen on tärkeä tuoda esiin monipuolinen ja -ääninen ihmiskuva, se, mitä me oikeasti olemme. Hyvässä ja pahassa. [...]
15–24-vuotias, Tampere

Unelmien taide- ja kulttuurilaitos on käyttäjäystävällinen. Sitä ei ole rakennettu vain taiteen ja kulttuurin esittämistä varten, vaan siellä huomioidaan erilaisten kävijöiden tarpeet. Avarassa, valoisassa ja rauhallisessa tilassa on helppo liikkua apuvälineiden ja lastenvaunujen kanssa. Tarjolla on riittävästi informaatiota ja opasteita erilaisille kohderyhmille. Ilmainen tai kohtuuhintainen sisäänpääsy ja hyvä saavutettavuus julkisilla kulkuvälineillä takaavat laajan käyttäjäkunnan.

Saavutettava, esteetön ja kaikki vammaisryhmien erityispalvelut tarjoava kokonaisuus. Sellainen paikka, johon on varaa mennä ja paikka jossa voi viihtyä itsekseen tai yhdessä ja osallistua tai olla osallistumatta. Paikka nauttia ja rentoutua.
45–54-vuotias, Pohjois-Karjala/Uusimaa

Unelmien taide- ja kulttuurilaitos on institutionaalisuudesta riisuttu matalan kynnyksen laitos, joka on vuorovaikutuksessa yleisönsä kanssa. Se kuuntelee käyttäjiään ja järjestää monipuolista, korkeatasoista ja mielekästä toimintaa. Taide- ja kulttuurilaitoksen riittävät resurssit mahdollistavat monipuolisen tarjonnan. Myös henkilökunnan hyvä työmotivaatio näkyy haluna toteuttaa erilaisia hankkeita.

Etsivää työtä yhteisössään tekevä. Löytämilleen marginaaliryhmille tuotantoja vuorollaan tekevä. Äänen antaja muullekin kuin valtavirtaperinteelle. Vähemmän kaupallisuutta, enemmän laatua tavoitteleva. Esteettinen ja moraalisesti vastuullinen, mutta vuoropuheleva ja poliittinenkin.
35–44-vuotias, Kuopio

Osallistava, interaktiivinen, tasa-arvoinen (ei valtahierarkioita), kannustava näkemään uusia ulottuvuuksia. Olisi kiva, jos siellä olisi ryhmätoimintaa (varsinkin museossa tai kirjastossa). On kiva pohtia taidetta muiden kanssa.
15–24-vuotias, muu pääkaupunkiseutu

Toimintatavoillaan unelmien taide- ja kulttuurilaitos kyseenalaistaa heteronormatiivisuuden. Henkilökunta ymmärtää ja tiedostaa sukupuolen moninaisuuteen liittyvät näkökulmat ja ottaa ne työssään asiallisesti huomioon. Laitoksen sukupuolesta vapaat tilat ja käytännöt toimivat avauksena muiden yhteiskunnan palvelujen kehittymiselle samaan suuntaan.

Unelma: ei kysytä koskaan missään lomakkeessa tms. mitä sukupuolta on. Miksi sitä pitää edes kysyä? Miksi kirjastokortissa pitää määritellä sukupuoli (se tulee hetun kautta)? Miksi kaikissa kyselyissä on ensin ne litaniat, että kuka, ikä, sukupuoli, naimisissa/naimaton? jne. Jos sitä tietoa ei ihan välttämättä tarvita, niin miksi kysellään. Museo ja teatteri ovat unelmissani sellaisia, että siellä on töissä monenlaisia ihmisiä ja sinne voi mennä siististi ja halutessaan juhlavasti pukeutuneena, ilman että sukupuolen ilmaisua tuijotellaan. Sinne voi mennä kenen kanssa tahansa käsisuolessa, ilman että "avec"-kutsua ihmetellään.
45–54-vuotias, muu Suomi

Tarjonnassa otetaan valtaväestön lisäksi huomioon vähemmistöihin kuuluvat henkilöt. Kaiken ikäisille on tarjolla mielenkiintoista taidetta ja kulttuuria. Kirjastoista jokainen löytää vaivatta itseään kiinnostavaa materiaalia ja näyttelyt heijastavat aihepiireiltään yhteiskunnan moninaisuutta. Teatterit tarjoavat komedioiden ohella myös kriittistä ja haastavaa katsottavaa. Esillä on laadukasta niin koti- kuin ulkomaista taidetta ja kulttuuria.

Monipuolinen, HLBTI-ihmiset ja muut vähemmistöt huomioiva eli vähintäänkin välttää normatiivisia asetelmia markkinoinnissa, sisällöissä yms.
Mielikuvituksellinen, unelmoiva.
35–44-vuotias, Varsinais-Suomi

6.2 Unelmien kirjasto

Kirjastot ovat jo monille vastaajille unelmien taide- ja kulttuurilaitoksia. Niiden koetaan taide- ja kulttuurilaitoksista parhaiten kunnostautuneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tietouden lisäämisessä ja levittämisessä.

Kirjastot ovat mielestäni tällä hetkellä jo aika lähellä unelmien kirjastoa. Kirjavalikoimat ovat hyvät ja toisinaan olen nähnyt että kirjastoissa on laitettu esille erityisesti hlbtq-aiheisia kirjoja. Koen kirjastot yleensäkin tosi mukavina ja vastaanottavaisina paikkoina. [...]
25–34-vuotias, Turku

Parantamista on kuitenkin edelleen. Vastauksissa unelmien kirjasto on lisännyt ja monipuolistanut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevää kauno- ja tietokirjallisuuttaan. Etenkin lasten kirjallisuutta, joka käsittelee sukupuolen moninaisuutta ja erilaisia perhemalleja, on tulevaisuudessa entistä enemmän tarjolla. Sekä tieto- että kaunokirjallisuudesta löytyy nykyistä paremmin sisältöjä homojen ohella myös lesboille ja biseksuaaleille sekä trans- ja intersukupuolisille henkilöille.

Olemassa olevan materiaalin näkyvyyttä edistetään muun muassa asettamalla sitä aika ajoin kaikkien nähtäville. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevälle tietokirjallisuudelle on luotu oma kirjallisuuden luokka ja lisäksi aihetta käsittelevä kaunokirjallisuus löytyy entistä helpommin asiasanahaualla.

Unelmieni kirjastossa on runsaasti monipuolista tietoa perhemalleista, seksuaalisuudesta, ihmis- ja parisuhteista. Mitään ei ylenkatsota, vaan kaikki elämäntavat ja muodot suvaitaan ja koetaan yhtä arvokkaiksi keskenään.
15–24-vuotias, Vaasa

Kirjastossa oma HLBTI-teemoja käsittelevä tietokirjojen osasto ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä käsitteleviä kirjoja nostetaan aika ajoin esille kävijöitä varten. Myös kirjaston lastenosastolta pitäisi löytyä sateenkaariperheitä käsitteleviä kirjoja.
25–34-vuotias, Joensuu

6.3 Unelmien museo

Unelmien museo luo näyttelyistään monipuolisia ja vuorovaikutteisia ja käsittelee aiheita, jotka ovat usein vaiettuja. Unelmien museo järjestää rohkeita ja kantaaottavia näyttelyitä, jotka haastavat katsojan ja kyseenalaistavat vallalla olevia näkemyksiä ja asenteita. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulma löytyy taidemuseoiden lisäksi myös kulttuurihistoriallisista museoista.

Unelmieni museo rakastaa marginaalia! Se kylpee tilallisissa installaatioissa ja poikkitaiteellisessa kokeilussa. Eikä häpeä.

35–44-vuotias, muu pääkaupunkiseutu

Sellinen, jossa on periaatteena syrjimättömyys. On järjestetty myös museonäyttelyitä aiheesta sateenkaariväen historia. Ne ovat vielä aukkoisia ja toivoisin, että aineisto olisi digitaalista niin että sitä voisi lukea kotona koneelta.

35–44-vuotias, Hanko

Näyttelyiden yhteydessä on saatavilla näyttelyä käsittelevää monipuolista informaatiota. Jos näyttelyyn liittyy seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsitteleviä näkökulmia, ovat näkökulmat sisällytetty asiallisesti ja luontevasti saatavilla olevaan informaatioon. Museokokoelmien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevään aineistoon pääsee tutustumaan myös digitaalisesti, mikä parantaa kokoelmien saavutettavuutta ja alueellista yhdenvertaisuutta.

Taidemuseoissa voi nähdä kansainvälisten taiteilijoiden ohella myös tunnettujen kotimaisten taiteilijoiden töitä. Esillä on lisäksi muiden, suurelle yleisölle tuntemattomampien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmia taiteessaan käsittelevien taiteilijoiden tuotantoa. Näyttelyissä esitellään vaihtelevasti eri taiteenaloja.

Unelmien museo on lisäksi vuorovaikutuksellinen ja järjestää yleisölle suunnattua ohjelmaa.

6.4 Unelmien teatteri

Unelmien teatteri käsittelee seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä vailla stereotyyppisiä käsityksiä vähemmistöjen edustajista. Myös perinteisten sukupuoliroolien esittämisestä ja korostamisesta on luovuttu silloin, kun se ei esityksen sisällön kannalta ole oleellista. Sen lisäksi, että osa tarjonnasta käsittelee suoraan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä, ovat vähemmistöt luonnollinen ja luonteva osa myös muita esityksiä.

Vapaamielinen, tiedonhaluinen, kehittyvä. Teatterissa tutkivaa ja kyseenalaistavaa otetta.

25–34-vuotias, muu pääkaupunkiseutu

Teatterissa on mahdollista nähdä humorististen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevien näytelmien lisäksi myös korkeatasoisia marginaalisempia aiheita ja kriittisempiä käsittelytapoja. Tarjonnasta löytyy mielenkiintoista ohjelmaa kaikille ja kaiken ikäisille seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville, myös sateenkaariperheiden lapsille.

[...] En kaipaa kepeää viihdettä ilman sen kummempaa sisältöä. Tämä ei tarkoita, etteikö näytelmä voi olla hauska, humoristinen. Teatteri olkoon kiinni elämässä, yhteiskunnassa, älköön pelätkö kantaaottavuutta, poliittisuutta – eikä myöskään kokeellisuutta.

yli 75 vuotta, Helsinki

Pääkaupunkiseudulla ja suuremmissa kaupungeissa esitettävät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevät näytelmät kiertävät myös muualla Suomessa, jolloin kaikilla halukkailla on yhdenvertaiset mahdollisuudet päästä niistä osallisiksi.

Unelmien teatteriesityksiin on helppo tulla omana itsenään. Teatterin henkilökunta ja muu yleisö hyväksyvät kaikki ihmiset seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuolen ilmaisusta riippumatta. Teatteri esityksiin voi tulla pukeutuneena oman tyylin ja tapansa mukaisesti.

[...] Unelmien teatterissa on vähemmän pönötystä väkijalla ja enemmän onnellisia loppuja erityisesti hlbtqi-aiheisissa näytelmissä!

25–34-vuotias, Turku

OSA II

7 Museot ja sateenkaariyleisö

Rita Paqvalén

The alternative archive is not necessarily about completely different objects, but about a different emotional and political attachment to the objects. (...) The act of queer interpretative appropriation produces not just additional knowledge about artworks (or other objects), but rather it registers another type of knowledge. (Steorn 2010, 131, 133)

Museo- ja arkistokentällä on viime vuosina alettu kiinnittää yhä enenevässä määrin huomiota HLBTI-kysymyksiin. On keskusteltu kokoelmien keräämiseen ja luettelointiin liittyvistä ennakkoluuloista ja valta-asetelmista, sekä arkistojen hiljennetyistä äänistä. Queer-teoriaan nojaten on kyseenalaistettu heteronormatiivista lähestymistapaa historiaan ja taiteeseen, eli tapaa jossa kulttuuria lähestytään hetero-olettamuksen ja kaksijakoisen sukupuoliymmärryksen kautta. Heteronormatiivisen katseen sijaan on etsitty taide- ja kulttuurihistoriallisen tiedon järjestämiseen ja esittämiseen uusia tapoja, joissa herkemmin ymmärretään ihmisen moninaisuutta sekä sukupuolen rakentumisen historiallisuutta, kulttuurisidonnaisuutta ja paikallisuutta. Näiden uusien avauksien kautta on toisaalta pyritty laajentamaan taiteen ja historian ymmärrystä ja tuomaan esiin hiljennettyjä ja piilossa olevia ääniä, toisaalta tavoittamaan uusia yleisöjä.

Yllämainittu uusi käänne näkyy myös suomalaisessa museomaailmassa. Tässä, selvityksen toisessa osassa, esitetään erilaisia keinoja, joilla museotyöskentelyssä voidaan huomioida HLBTI-näkökulmia ja normikriittisyyttä, ja esitellään käytännön esimerkkejä taide- ja kulttuurikentältä. Taustalla on Kulttuuria kaikille -palvelun museomaailmaan suuntautunut työ, jota toteutettiin Valtion taidemuseossa vuosina 2012–2013. Työn lähtökohdaksi oli toisaalta kehittää Kulttuuria kaikille -palvelun toimintaa HLBTI-kysymyksiä huomioivaksi, toisaalta etsiä keinoja siihen, miten queer-näkökulmia voidaan sisällyttää osaksi museoiden yleistä toimintaa. Työtä toteutettiin osallistumalla Helsinki Pride 2012 -festivaaliin erilaisten ohjelmanumeroiden kautta, toteuttamalla kyselytutkimus, keräämällä palautetta, järjestämällä Valtion taidemuseon henkilökunnalle queer-aiheinen koulutus sekä toteuttamalla queer-reitti Valtion taidemuseon kokoelmasivuille yhteistyössä Kehyksen kanssa. Työn päätepiste oli syksyllä 2013 Kulttuuria kaikille -palvelun, Työväenmuseo Werstaan, Tampereen Yliopiston, British Councilin ja Pirkanmaan Setan yhteisesti järjestämä seminaari Queering the Memory Institutions (Työväenmuseo Werstas, Tampere 16.–17.8.2013, kts. Liite 4).

Tässä osassa käsitellään erityisesti Helsinki Pride 2012 -festivaalin yhteydessä järjestettyjä queer-opastuksia Ateneumin ja Sinebrychoffin taidemuseoissa sekä

opastusten yhteydessä saatua palautetta. Aluksi käänämme kumminkin katseemme ruotsalaiseen, englantilaiseen ja suomalaiseen museokenttään ja esittelemme esimerkkejä siitä, miten HLBTI-näkökulmia on sisällytetty museotyöhön ja näyttelytoimintaan.

7.1 Museot ja queer

Keinoja erilaisten vaiettujen äänten ja näkymättömien ryhmien huomioimiseen museotoiminnassa on monenlaisia. Yksi tapa huomioida seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä on järjestää HLBTI-historiallisia teemanäyttelyitä tai taidenäyttelyitä, joissa joko HLBTI- ja queer-temaattiset teokset ja/tai HLBTI-identifioidun taiteilijan työt esitellään. Toinen tapa on tarjota omiin perus- tai kokoelmanäyttelyihin queer-opastuksia, joissa museoiden kokoelmia lähestytään HLBTI-näkökulmasta. HLBTI-aiheita ja queer-näkökulmia voi myös avata muun muassa yleisötyön kautta, näyttelyteksteissä, verkkoaineistoissa ja tiedotuksessa.

Seuraavaksi esitellään esimerkkejä siitä, miten queer-näkökulmia ja HLBTI-vähemmistöjen historiaa on huomioitu museokentällä Ruotsissa, Englannissa ja Suomessa.

Ruotsi

Ruotsi on monella tavalla Pohjoismaiden edelläkävijämaa HLBTI-näkökulmien huomioimisessa museokentällä. Tukholman kaupunginmuseo järjesti jo vuonna 2000 näyttelyn kaupungin HLBTI-historiasta ja vuodesta 2007 lähtien monet Tukholman museoista ovat osallistuneet Tukholman Pride-festivaaliin järjestämällä näyttelyitä (esimerkiksi näyttely *Queer – Desire, Power and Identity*, Nationalmuseet 2008), queer-opastuksia tai muuta HLBTI -historiaan liittyvää oheisohjelmaa näyttelyiden yhteydessä. Vuonna 2008 viisi keskeistä museota Tukholmassa (Historiska museet, Tekniska museet, Polismuseet, Riksidrottsmuseet, Livrustkammaren ja Nobelmuseet) tekivät HLBTI-historiaan liittyvän yhteisnäyttelyn, *Article 1*, joka on kiertänyt Ruotsin lisäksi muun muassa Pietarissa, Belgradissa ja Riiassa. Näyttelyn takana on Unstraight Museum -työryhmä. Unstraight Museum¹⁴ on myös virtuaalinen museo, jonne museot ja yksityishenkilöt voivat liittää digitaalisia aineistoja, jotka eri tavoin ylittävät heteronormin.

Viime vuosina Ruotsin museokentällä on myös ollut erilaisia hankkeita, joilla on haluttu kiinnittää huomiota museotyössä vaiettuihin ryhmiin ja tehdä näkyviksi niitä normeja, jotka pitkään ovat ohjanneet museotyötä.¹⁵

.....

¹⁴ Museon verkkosivut: www.unstraight.org.

¹⁵ HLBTIQ-aiheisiin liittyviin näyttelyihin ja hankkeisiin Ruotsin museomaailmassa voi tutustua mm. Lotta Fernståhlin raportissa, *Genusperspektiv i museer. En omvärldsbeskrivning* (2011).

Yksi tärkeimmistä aiheeseen liittyvistä hankkeista on ollut Ruotsissa vuosina 2011–2012 toiminut hanke JÄMUS¹⁶. Hankkeen päätoimija oli Statens historiska museer ja rahoitus saatiin Ruotsin hallituksesta. Tarkoituksena oli kehittää museoille menetelmiä, joiden avulla tasa-arvo- ja HLBTI-näkökulmat tulisivat luontevaksi osaksi muun muassa kokoelma- ja näyttelytyötä. Kulttuuria kaikille -palvelun toiminnanjohtaja tutustui hankkeeseen Tukholmassa keväällä 2012. JÄMUS-hanke sekä sen yhteistyötaho Unstraight museum olivat tämän selvityksen ja sitä edeltävän Valtion taidemuseossa tehdyn hankkeen suurimpia inspiraationlähteitä.

JÄMUS-hankkeessa keskityttiin niin tasa-arvokysymyksiin kuin HLBTI-aiheisiin, ja hanke koostui kolmesta kokonaisuudesta: kokoelmat, näyttelyt ja koulutus. Kokoelma-osuudessa hanke on lähinnä keskittynyt digitaalisiin kokoelmiin ja siihen, miten sukupuoli- ja HLBTIQ -näkökulmia voidaan liittää tietokantoihin. Hanke on muun muassa tukenut museohanketta The Unstraight Museum. Osa JÄMUS-hankkeen työryhmästä on jatkotyöstänyt digitaalisiin kokoelmiin liittyviä kysymyksiä Polysemantiskt digitalt museisamlande -hankkeessa (2012–2014), jossa keskitytään siihen, miten museoiden tietokantoihin voi tuoda moninaisia näkökulmia ja avauksia. Hankkeen ensimmäinen raportti *Polysemantiskt digitalt museisamlande* (2014) on luettavissa verkossa¹⁷.

Hankkeen näyttelyosuudessa tutkittiin olemassa olevia näyttelyitä sekä kehiteltiin menetelmiä, joiden avulla sukupuolinäkökulmia on voitu lisätä olemassa oleviin näyttelyihin ja käyttää työkaluina uusien näyttelyiden suunnittelussa. Kokoelmaosuudessa hanketyöryhmä pyrki neljän seminaarin sekä esimieskoulutuksen kautta kouluttamaan museokenttää sukupuolisensitiivisyyteen ja normikriittisyyteen. Seminaariosuudet ovat tallennettuina verkossa¹⁸.

Örebro Länsstyrelse järjesti vuonna 2013 Kalejdoskop - sätt att se på kulturarv - hankkeeseen liittyen muistiorganisaatioille seminaarisarjan Att störa homogenitet, joka koostui neljästä osaseminaarista. Seminaareissa kiinnitettiin huomiota siihen, miten muistiorganisaatiot usein toistavat erilaisia, esimerkiksi sukupuoleen, seksuaalisuuteen, kansalaisuuteen ja etnisyyteen liittyviä normeja sekä lähtevät ajatuksesta yhtenäisestä kansasta. Tätä kautta he jättivät usein, ehkä huomaamattaan, ulkopuolelle niitä ryhmiä, jotka eivät mahdu tähän määritelmään. Vaikka hankkeen päätavoite ei ollut kiinnittää huomiota HLBTI-vähemmistöjen näkymättömyyteen, nousi aihe painokkaasti esiin monessa esitelmässä. Hankkeen aiheisiin ja esitelmiin voi tutustua *Att störa homogenitet* -hankejulkaisun (2013) avulla sekä YouTubessa¹⁹.

.....

¹⁶ Katso hankkeen loppuraportti: *Uppdrag jämställda museer. Rapport om regeringsuppdraget att ta fram underlag och utveckla metoder för en mer jämställd representation i samlingar och utställningar* (2014).

¹⁷ Raportti *Polysemantiskt digitalt museisamlande* on luettavissa osoitteesta: <http://polysemantiskt-museum.files.wordpress.com/2014/05/polysemantiskt-digitalt-museisamlande-rapport.pdf>.

¹⁸ JÄMUS-hankkeen seminaaritalenteet löytyvät osoitteesta <http://www.historiska.se/misc/Arbetsgruppen-JAMUS/>.

¹⁹ Att störa homogenitet -luennot löytyvät osoitteesta <http://www.youtube.com/playlist?list=PLYvTiqsV1a2WbfhclIBA5k03S3HYntBsT>.

Englanti

Englanti näyttäytyy Ruotsin ohella museoalan mallimaana HLBTI- ja queer-näkökulmasta tarkasteltuna. Monet suuret ja tunnetut museot ovat tuoneet HLBTI-näkökulmia museotyöskentelynsä, mm. näyttelytoimintaan ja verkkoviestintään.

Kulttuuria kaikille -palvelun työtä on inspiroinut erityisesti British Museumin verkkosivuilla oleva "Same-sex desire and gender identity" -teemasivusto²⁰. Sivustolla museon kokoelmia on avattu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta, niin tekstien, näyttelyreitien kuin verkossa olevan audiovisuaalisen opastuksen kautta. Museo on myös julkaissut kirjan *A Little Gay History. Desire and Diversity Across the World* (2013), jossa R.B. Parkinson avaa museon kokoelmia HLBTI-teemojen kautta. Toinen kiinnostava esimerkki verkossa olevasta materiaalista on verkkosivusto Untold London, joka on erilaisten muistiorganisaatioiden ja Lontoon historiasta kiinnostuneiden organisaatioiden ylläpitämä sivusto. Untold London tuo näkyvyyttä erilaisten vähemmistöjen historialle, siihen liittyville aineistoille ja näyttelyille. Sivustolle²¹ on muun muassa koottu lista niistä museoista, joilla on HLBTI-kokoelmia tai teemaosuuksia.

Suomi

Historiallisten ja erityismuseoiden puolella kiinnostus HLBTI-historiaan alkoi näkyä Suomessa 2000-luvulla. Työväenmuseo Werstas kuuluu HLBTI-historian esiintuojien pioneereihin – museo aloitti jo vuonna 2002 seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historian keräämisen yhteistyössä muun muassa Pirkanmaan Setan kanssa. Kaksi vuotta myöhemmin vuonna 2005 museo järjesti Suomen ensimmäisen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiasta kertovan näyttelyn, *Vaarin paketti ja sateenkaarinappi*. Kesällä 2013 museo järjesti *Hilpeys ja ennakkoluulo* -näyttelyn, joka kertoi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiasta Suomessa 1970-luvulta lähtien. Näyttelyssä nostettiin esille erityisesti arjen näkökulmia ja HLBTIQ-liikkeen historiaa. Werstaalla on myös maan ainoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen museokokoelma²².

Muita museoita, jotka ovat kääntäneet katseensa seksuaali- ja sukupuoliseksuaalivähemmistöjen historiaan, ovat Vantaan kaupunginmuseo (*Sateenkaari-Suomi* 2007) ja Teatterimuseo (*Camp!* 2009). Teatterimuseon näyttely keskittyi Suomen teatterihistorian queer-hetkiin, kun taas Vantaan kaupunginmuseon näyttely oli laaja historiallinen katsaus, joka alkoi Kuningatar Christinasta ja päättyi nykypäivään. Näyttelyn yhteydessä julkaistiin Suomen HLBTIQ-historiaa käsittelevä kirja

²⁰ Sivun löytyy osoitteesta: http://www.britishmuseum.org/explore/themes/same-sex_desire_and_gender.aspx.

²¹ Lista löytyy osoitteesta: <http://untoldlondon.org.uk/community/LGBT/collections>.

²² Työväenmuseo Werstaan LHBT-aiheisen kokoelman luettelo löytyy osoitteesta: <http://www.arjenhistoria.fi/?q=lhbt>.

Sateenkaari-Suomi: seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa (Like 2007) ja siitä tehtiin myös verkkonäyttely²³.

Taiteen kentällä homoeroottista taidetta on esiintynyt kautta taidehistorian, mutta varsinaisesti näyttelyt, jotka esittävät ”homoikonien” taidetta, tai joiden keskiössä on HLBTI-aiheita, alkoivat yleistyä suomalaisella taidekentällä noin 1990-luvun loppupuolella. Esimerkkeinä tästä ovat Pierre & Gillesin (Turun taidemuseo 1999–2000), David Hockneyn (Wäinö Aaltosen Museo, 2001) ja Kalervo Palsan (Nykytaiteen museo Kiasma 2002) näyttelyt sekä kuratoidut näyttelyt, joiden keskiössä on ollut seksuaalisuuden ja sukupuolen erilaiset ilmenemismuodot, kuten vuonna 1994 järjestetty näyttely ”Teema: aids” (Pohjoismainen taidekeskus ja Helsingin kaupungin taidemuseo) sekä vuoden 2009 Tribadien yöt ja päivät -festivaalin ja 2012 Helsinki Pride -festivaalin yhteydessä järjestetyt näyttelyt ”Sateenkaaren tuolla puolen” (G18, kuraattorina Annamari Vänskä) ja ”Art is so Gay” (Forum Box, kuraattoreina Juha-Heikki Tihinen, Arto Korhonen, Nina Toppila ja Emmi Kattelus).

Oman lukunsa muodostaa tietysti kaarinalainen Tom of Finland (Touko Laaksonen 1920–1991), joka on Suomen kansainvälisesti tunnetuimpia taiteilijoita. Tom of Finlandin teoksia esitettiin Suomessa taidegalleriassa vasta vuonna 1990, ja taidemuseoon Tom pääsi vasta kuolemansa jälkeen (Jyväskylän taidemuseo 1999 ja Helsingin taidemuseo 2006). Vuonna 2011 Tom of Finland tuli tunnetuksi laajemmalle yleisölle, kun Tom of Finland -näyttely Logomossa nousi yhdeksi kärkihankkeista, jotka avasivat Turku 2011 - kulttuuripääkaupunkivuoden. Kulttuuripääkaupunkivuosi toi paljon näkyvyyttä Tom of Finlandille sekä kansallisessa että kansainvälisessä mediassa, ja paikalliset taide- ja kulttuurilaitokset osoittivat suurta kiinnostusta Tom of Finlandin muiston vaalimiseen.

7.2 Queering the Museums

Kesäkuussa 2012 (25.6.–1.7.2012) Kulttuuria kaikille -palvelu ja Valtion taidemuseo osallistuivat ensimmäistä kertaa näkyvästi Helsinki Pride -festivaaliin – niin ohjelmatarjonnan kuin sateenkaariliputusten kautta. Viikon aikana kaikki Valtion taidemuseon museot nostivat sateenkaariliput salkoon ja museoiden tiloissa tarjottiin paljon erilaista ohjelmaa: Kulttuurin toivomuslähde -seminaari (Nykytaiteen museo Kiasma 28.6.), queer-opastuksia taidekokoelmiin (Ateneum Goes Queer 27.6. ja Sinebrychoff Goes Queer 1.7.) sekä värileikkityöpaja sateenkaariperheiden vauvoille (Kiasma 1.7.). Kulttuuri kaikille -palvelu osallistui lisäksi Pride-viikon pääseminaarin (27.6.) järjestelyihin tukemalla saavutettavuuden toteutumista seminaarissa. Valtion taidemuseon tiloissa järjestettyyn ohjelmaan osallistui noin 112 henkilöä (55 Ateneumin kahteen opastukseen, 30 Sinebrychoffin opastukseen, 15 seminaariin ja 12 vauvojen värileikkipajaan).

²³ Verkkonäyttely on osoitteessa:

http://www.vantaa.fi/fi/kulttuuri/museot/kaupunginmuseo/nayttelyt/verkkonayttely_sateenkaari-suomi.

Suosituin kokonaisuus Valtion taidemuseon tarjoamasta ohjelmasta olivat queer-opastukset Ateneumin ja Sinebrychoffin taidemuseoissa. Suosion innoittamana Valtion taidemuseon Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet Kehys -yksikkö päätti toteuttaa myös virtuaalisen queer-reitin Valtion taidemuseon Kokoelmat-verkkopalveluun. Reitin käsikirjoitti taidehistorioitsija Juha-Heikki Tihinen ja se julkaistiin kolmella kielellä tammikuussa 2013.²⁴

Kulttuuria kaikille -palvelun toiminnanjohtaja Rita Paqvalén suunnitteli ja valmisteli Pride-viikon ohjelmaa yhteistyössä queer-työryhmän kanssa, johon kuuluivat Katriina Rosavaara, Kim Amberla sekä Riikka Wallin. Prideviikon ohjelman toteuttamiseen osallistui myös Kulttuuria kaikille -palvelun ja Valtion taidemuseon muu henkilökunta. Oppaat, työpajan ohjaaja ja seminaarin puhujat tulivat sekä Valtion taidemuseon sisältä että sen ulkopuolelta. Ohjelmakokonaisuuden tarkoitus oli kokeilla, miten olemassa olevia taidekokoelmia voisi nähdä ”toisin silmin” sekä etsiä tapoja nostaa esiin HLBTI-kysymyksiä taide- ja kulttuurikentällä ja näin tavoittaa uusia kävijäryhmiä. Lisäksi tarkoituksena oli kerätä yleisöltä toiveita ja ideoita siitä, miten taide- ja kulttuuripalvelut voisivat paremmin huomioida seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tarpeita ja lähtökohtia.

Viikon aikana saatiin paljon myönteistä palautetta ja järjestäjiä kiitettiin siitä, että Valtion taidemuseo osallistui Pride-viikon tapahtumiin niin laajasti. Queer-opastuksista kerätty palaute oli pääosin myönteistä, oppaita kehuttiin ja vastaavanlaisia opastuksia toivottiin lisää.

Tällainen tapahtuma olisi äärimmäisen toivottavaa seuraavillakin Prideilla. Kulttuuria tulee kulutettua hieman liian vähän, mutta näin "kohdennettuna" se ainakin motivoi ja innosti minua osallistumaan.
(kävijäpalaute)

Tavallisesti välttelen opastettuja kierroksia. Mielikuvani niistä on se, etteivät ne olennaisesti lisää museokäyntiini mitään, vaan ainoastaan pakottavat vellomaan väentungoksessa. Nyt, kun tarjolla oli kiinnostava teema, osallistuin mielelläni. Edellisestä vierailustani Sinebrychoffiin ei edes ollut erityisen pitkä aika.
(kävijäpalaute)

Opastus houkutteli myös uusia kävijöitä museoon. Esimerkiksi Sinebrychoffin taidemuseonopastukseen osallistujista ainakin puolet ilmoitti olevansa ensimmäistä kertaa Sinebrychoffin taidemuseossa. Sateenkaariliputus osoittautui hyvin onnistuneeksi. Kun liput loppuviikosta (29.6.2012 alkaen) liehuivat kaikkien museoiden saloissa, oli palaute suurimmilta osin hyvin myönteistä. Viikonlopun aikana (29.6.–1.7.2012) yli 400 ihmistä oli

.....

²⁴ Queer-reitin suunnittelutyöryhmään kuului Juha-Heikki Tihisen ja Rita Paqvalénin lisäksi myös museolehtori Leena Hannula (Sinebrychoffin taidemuseo), kehitysjohtaja Eija Liukkonen (Kehys), museolehtori Anja Olavinen (Ateneumin taidemuseo) ja vastaava museolehtori Minna Raitmaa (Nykytaiteen museo Kiasma). Queer-reitti löytyy verkossa osoitteesta: <http://kokoelmat.fng.fi/app?lang=fi&si=http%3A%2F%2Fwww.wandora.org%2FGUI%2FREiitit>

käynyt Kiasman Facebook-sivuilla ”tykkäämässä” liputuspäivitystä ja yli 40 oli jakanut uutista eteenpäin. Myös Facebook-uutiseen julkaisuviikonloppuna liitetyt kommentit (12) olivat suurilta osin hyvin myönteisiä ja niissä todettiin, että Kiasma seuraa edelläkävijämaita ja kiitettiin muun muassa siitä, että Kiasma näyttää muille mallia. Myös Sinebrychoffin vastaava Facebook-uutinen sai yli 10 tykkääjää viikonlopun aikana, ja sitä jaettiin myös eteenpäin. Kyselylomakkeissa moni piti liputusta erittäin tärkeänä asiana.

Mikä on queer-opastus?

Suomessa ei juuri ole järjestetty queer-opastuksia näyttelyihin ennen Valtion taidemuseon opastuksia vuonna 2012. Esikuvat opastuksiin ovat Ruotsissa, jossa on jo vuodesta 2007 järjestetty queer-opastuksia kaupungin suurimpiin museoihin (mm. Nationalmuseum, Armémuseum, Hallwylska museet ja Historiska museet) Tukholman Pride-viikon aikana.

Queer-opastusten kohdalla ”queer” viittaa lähinnä normikriittiseen katselutapaan, jossa lähestytään taidehistoriaa ja yksittäisiä taideteoksia seksuaalisuus- ja sukupuolinormeja kriittisesti tarkastellen. Queer-opastuksissa ei olla lähtökohtaisesti kiinnostuneita esimerkiksi taitelijan seksuaali-identiteetistä tai jostain uudesta totuudesta teoksessa, vaan kysymyksessä on kriittinen ja kyseenalaistava lähestymistapa, jossa korostuvat niin taidehistorialliset kuin kulttuurihistorialliset näkökulmat.

Queer-opastuksissa voidaan esimerkiksi puhua niistä historiallisista ja taiteellista konventioista, jotka ovat määrittäneet, miten sukupuolta ja seksuaalisuutta on voitu kuvata eri aikakausina (esim. väritys, symbolit, valaistus tai asetelma) sekä tapoja, joilla rajoja on rikottu. Opastuksissa voidaan tutkia, miten taitelijat ovat teoksissaan ylittäneet seksuaalisuus- ja/tai sukupuolirajoja tai kuvanneet ei-normatiivista halua. Usein queer-opastuksissa nostetaan myös esiin teoksia, jotka käsittelevät taidehistoriassa suosittuja myyttejä, hahmoja ja historiallisia henkilöitä, ja joilla on oma merkityksensä ja tulkintansa seksuaalisukupuoli- ja sukupuolivähemmistöjen keskuudessa (esim. Pyhä Sebastian, Jeanne d’Arc, jumalatar Diana tai Kuningatar Kristiina). Queer-opastuksissa ambivalenssin käsite nousee usein tärkeäksi (eli se, miten teos voi esimerkiksi tarjota monta keskenään ristiriitaista merkitystä ja tulkintaa), kuten myös teoksissa kuvatut metamorfoosit (muodonmuutokset), rajojen ylittämiset ja normien rikkomiset.

Taideopastukset Ateneumissa ja Sinebrychoffin taidemuseoissa olivat Kulttuurilla kaikille -palvelun ja Valtion taidemuseon ohjelmanumeroista ylivertaisesti suosituimpia, ja niihin ilmoittautui lähes 100 ihmistä. Kaikki eivät mahtuneet mukaan opastuksiin siitä huolimatta, että Ateneumissa tarjottiin yksi ylimääräinen opastus. Yhteensä kolmeen järjestettyyn opastukseen osallistui noin 85 ihmistä, joista noin 55 osallistui Ateneumin kahteen opastukseen ja noin 30 Sinebrychoffin opastukseen. Oppaina toimivat Juha-Heikki Tihinen (Ateneumin taidemuseo) ja Ari Kovero (Sinebrychoffin taidemuseo). Ateneumin ja Sinebrychoffin opastukset erosivat hieman toisistaan painotuksiltaan ja lähestymistavaltaan. Juha-Heikki Tihinen on queer-teoreettisesti suuntautunut tutkija ja taidehistorioitsija, jonka väitöskirja Magnus Enckellistä (2008) kuuluu maamme

ensimmäisiin queer-teoreettisiin taidehistoriallisiin väitöskirjoihin (vrt. esimerkiksi Annamari Vänskä 2006). Ari Koveron tutkijatausta on klassisempi ja kyseessä oleva opastus oli hänen ensimmäinen queer-opastuksensa.

Juha-Heikki Tihinen aloitti opastuksensa Ateneumissa ala-aulassa Walter Runebergin patsaan *Apollo ja Marsyas* (1874) kohdalta ja kuljetti ryhmän museon eri kerrosten ja aikakausien läpi. Tihinen nosti esille noin 15 teosta, joista valtaosa oli Hugo Simbergin ja Helene Schjerfbeckin teoksia. Muita taiteilijoita, joita kierroksella käsiteltiin, olivat Väinö Kunnas, Ester Helenius, Greta Hällfors-Sipilä, Albert Edelfelt ja Ville Vallgren. Tihinen kommentoi teoksia niin taidehistoriallisesti kuin kulttuurihistoriallisesti, ja käytti myös sukupuoli- ja seksuaalisuushistoriaa teosten konteksteina. Hän puhui muun muassa antiikin merkityksestä queer-historiassa, (nais)taiteilijuuden mahdollisista sukupuolta ylittävistä puolista (esim. Schjerfbeckin aihevalinnoissa), uudesta naisesta, alastomuuden sopimattomuudesta kirkollisessa kontekstissa (Simberg), androgyniasta (Kunnas), ydinperheideologian rakentumisesta (Edelfelt) ja dandyismistä (Schjerfbeckin Mäns-teosten yhteydessä).

Ari Koveron opastuksessa kierrettiin museon kaikki salit ja opastuksen aikana Kovero esitteli sekä museon kokoelmien perinteisempiä puolia että niitä teoksia, jotka avautuvat helpommin queer-luennalle. Kovero kommentoi kokoelmia taidehistoriallisesti ja kulttuurihistoriallisesti, mutta toisin kuin Tihinen hän nosti esille myös teosten henkilöhistoriallisia ulottuvuuksia. Opastuksen ytimen muodostivat kuninkaallisten, erityisesti Kustaa III:n, Kuningatar Kristiinan ja Kaarle XII:n, muotokuvat. Näiden kuninkaallisten elämänhistorioiden kohdalta on tehty paljon erilaisia queer-tulkintoja. Kovero nosti esille määrittelyn vaikeuden ja riskin siitä, että historiallisia ilmentymiä selitetään tämän ajan käsityksillä. Hän sivusi samalla yhtä queer-teorian keskeisintä kysymystä ja kiistanaihetta, eli kysymystä siitä, miten kiellettyä ja vaiettua historiaa tehdään näkyväksi (tässä yhteydessä museoissa tai arkistoissa) ja millä käsitteillä sitä kuvataan, jos olemassa olevat käsitteet ovat modernin ajan ja sen mukaan tuotettujen identiteettien tuotteita. Muotokuvien lisäksi Kovero kommentoi sakraalista taidetta queer-näkökulmasta sekä antiikin myyttien käyttöä taiteessa (esim. Jürgen Ovensin teos Diana seurueineen).

7.3 Tulevaisuuden museo

[U]udet näkökulmat ovat aina tervetulleita, ehkä queer-opastukset tuovat uusia ihmisiä taidemuseoihin (kävijäpalaute)

Helsingissä järjestettyjen opastusten yhteydessä kerättiin osallistujilta ja opastuksiin ilmoittautuneilta ihmisiltä palautetta siitä, kuinka tärkeinä he tämän tyyppiset opastukset kokevat, miten opastukset toimivat ja miten muuten (taide)museot voisivat palvella HLBTI-vähemmistöjä. Palautetta saatiin 27 ihmiseltä Webropolin kautta, eli yli neljäsosalta niistä, jotka osallistuivat tai ilmoittautuivat (mutta eivät mahtuneet mukaan) opastuksiin.

Vastaajista 14 osallistui Juha-Heikki Tihisen opastuksiin, 17 Ari Koveron opastuksiin, 4 molempiin ja 4 ilmoittautui opastuksiin, mutta ei mahtunut mukaan. Suurin osa osallistujista ei ollut osallistunut queer-opastuksiin aikaisemmin, ainoastaan kolme oli osallistunut opastuksiin muualla.

Osallistujien antama palaute oli suurimmaksi osaksi hyvin positiivista. Vastaajista 26 (27 vastaajasta) toivoi lisää queer-/HLBTI-näkökulmaisia opastuksia taidemuseoihin. Syiksi siihen, miksi queer-opastuksia tarvitaan taidemuseoihin, ilmoitettiin muun muassa, että halutaan saada ”uusia näkökulmia kulttuurihistoriaan ja tuttuihin teoksiin, lisää tietoa, ajattelemisen ja kuvittelemisen aiheita”, että ”taide-esineiden historiasta ei tavallisella homokävijällä [ole] mahdollisuutta löytää itseään kiinnostavaa tietoa” sekä että queer-opastus ”[o]soittaa todellisuuden ja taidekentän moniarvoisuutta”. ”Uusia näkökulmia taiteeseen” toistui monissa vastauksissa, ja moni koki myös ”oman” eli HLBTI-historian näkymisen museossa tärkeänä.

Vastauksissa käy ilmi, että juuri ”oman historian” näkymättömyys on joillekin syy, miksi museoissa käyminen ei välttämättä innosta. Tarve näkyy varsinkin erityis- ja kulttuurihistoriallisten museoiden kohdalla. Vastaajista kaikki toivoivat, että kyseiset museot järjestäisivät queer-opastuksia kokoelmiinsa. Vastauksissa vaietun historian näkyväksi tekeminen nousi hyvin tärkeäksi. Avoimissa vastauksissa todettiin muun muassa, että ”queer-historia on osa kulttuuria ja historiaa, osa joka ei pääse usein esille” sekä että ”[j]os queerista ei kerrota, se häivytetään sieltäkin minne se kuuluu. Näkökulman huomioiminen on minusta tärkeää”. HLBTI-historian lisääminen (kulttuuri)historiallisiin museoihin koettiin tärkeäksi, esimerkiksi oman kansallisen identiteetin tueksi. Erityisen tärkeäksi tämä koettiin niissä museoissa, missä kansallista tarinaa ja identiteettiä rakennetaan.

Varsinkin Kansallismuseoon kaivattaisiin. Nyt tulee tunne, että siellä on rakennettu heteroseksuaalisen suomalaisen kansallinen tarina, johon itse en mahdu. (kävijäpalaute)

Palautteessa kysyttiin myös, minkälaisilla muilla tavoilla museot voisivat tulevaisuudessa huomioida sateenkaariyleisöä. Toiveet kohdistuivat sekä näyttelyiden valintoihin ja kokoelmien sisältöihin, että niihin tapoihin, joilla taiteen teemoja tuodaan esiin verkossa, yleisötyössä ja näyttelyjulkaisuissa. Taidemuseoita kannustettiin huomioimaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä ”[o]stamalla monipuolisesti taideteoksia kokoelmiinsa ja tuottamalla teemanäyttelyitä, joissa LHBT-kysymykset avautuvat jonkun erityisen teeman kautta.” Sama kirjoittaja totesi myös, että ”[y]leisillä queer-näyttelyillä on myös roolinsa, mutta tarkempien teemojen kautta voisi avautua jännittäviä näkökulmia”. Teemanäyttelyitä ja HLBTI-kysymysten huomioimista muissa näyttelyissä ja opastuksissa (silloin kun se on relevanttia) toivottiin monessa vastauksessa. Myös toive queer-opastuksista äänioppaissa sekä queer-näkökulmien esiintuomisesta verkkomateriaaleissa toistui monissa vastauksissa.

Monessa vastauksessa toivottiin lisäksi, että queer-opastuksia ja vastaavanlaisia satsauksia tarjottaisiin myös Pride-viikon ulkopuolella eikä ainoastiaan sateenkaariyleisöä ajatellen. Vastauksissa todettiin, että aihe on tärkeä ja että sen ”pitäisi tulla arkiseksi osaksi normaalia ministeriöiden ja kulttuuri-instituutioiden arkea”. Queer-näkökulma on myös tie moninaisuuteen sekä pois normatiivisesta ajattelusta ja toimintatavoista. Myös ruotsalainen taidehistorioitsija Patrik Steorn muistuttaa meitä siitä, ettei pelkkä Pride-osallistuminen museoille riitä. On myös tarkasteltava omaa positiota ja tekemisiä uudesta näkökulmasta. Tämä ei ole hänen mielestä vielä (vuonna 2010) toteutunut Tukholman museokentällä:

The museum’s own role in producing and upholding normative readings has still not been dealt with in the institutions mentioned above, nor have these museums’ collection policies been evaluated with respect to sexualities. (Steorn 2010, 120)

8 Yhteenveto

Emmi Lahtinen & Rita Paqvalén

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen toiveet liittyen taide- ja kulttuuritarjontaan eivät sinänsä eroa muiden yleisöryhmien toiveista. Palveluiden toivotaan olevan kaikille avoimia, helposti saavutettavia, moninaisuutta edistäviä sekä sisällöltään laadukkaita ja korkeatasoisia. Vaikka taide- ja kulttuurikentällä on tapahtunut suuria muutoksia yhdenvertaisempaan suuntaan ja esimerkiksi HLBTI- ja queer-näkökulmat ovat yleistyneet taiteen ja kulttuurin sisällöissä, on vielä olemassa epäkohtia, jotka asettavat HLBTI-vähemmistöjä eriarvoiseen asemaan taide- ja kulttuurikentällä.

Tässä raportissa käsiteltyjen kyselyiden pohjalta käy ilmi, että asennekasvatukseen panostaminen on ensisijaista, kun halutaan kehittää taide- ja kulttuuritarjontaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille saavutettavammaksi. Henkilökunnan moninaisuuden tiedostava asenne edesauttaa muokkaamaan taide- ja kulttuuritarjonnasta kaikille avoimempaa, yhdenvertaisesti saavutettavampaa ja sisällöltään yhteiskunnan moninaisuutta heijastavaa. Vaikka asenneilmapiiri on vastaajien mukaan kehittynyt suvaitsevammaksi, kohtaavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset edelleen ennakkoluuloja osallistuessaan taide- ja kulttuuritarjontaan. Erityisesti haavoittuvassa asemassa ovat sukupuolivähemmistöjen edustajat.

Sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oma taide ja kulttuuri että vähemmistöjä käsittelevä tarjonta taide- ja kulttuuripalveluissa näyttäytyvät vastaajille tärkeinä. Vastauksien perusteella taide- ja kulttuuritarjontaan osallistuminen on aktiivista kaikkien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien parissa. Vähemmistöjen oma taide ja kulttuuri mielletään kantaottavaksi ja olemassa olevia normeja kyseenalaistavaksi. Sen

kautta nostetaan esiin usein muuten vaiettuja teemoja. Taide- ja kulttuurikokemukset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta luovat vastaajien mukaan muun muassa yhteisöllisyyden tunnetta ja auttavat hahmottamaan omaa identiteettiä. Huomioimalla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä tarjonnassaan taide- ja kulttuurikentän toimijat voivat myös tavoittaa mahdollisia uusia kävijäryhmiä.

HLBTI-teemoja esiintuovan taiteen ja kulttuurin ohella yhtä tärkeää on normikriittisten tarkastelutapojen ja HLBTI-näkökulmien sisällyttäminen luonnolliseksi osaksi kaikkien taide- ja kulttuurilaitosten tarjontaa. HLBTI-näkökulmat ovat osa yhteisesti jaettua kulttuuria ja historiaa, ja ne tulisi myös sellaisena esittää. Vähemmistönäkökulmien valtavirtaistaminen edesauttaisi myös vähemmistöön kuuluvien henkilöiden kohtaamista yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Selvityksen vastauksissa moni nosti alueellisen saavutettavuuden tärkeäksi kysymykseksi. Vaikka pääkaupunkiseudulla ja joissain muissa suuremmissa kaupungeissa tarjotaan jo seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevää taidetta ja kulttuuria, on tärkeä tarjota HLBTI-aiheista taidetta ja kulttuuria valtakunnallisesti ja tukea isojen tuotantojen kiertuetoimintaa.

Monien vastaajien toiveet koskien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevän taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta liittyvät sisältökysymyksiin. Sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen omalta taiteelta ja kulttuurilta että taide- ja kulttuuripalvelujen tarjonnalta toivotaan korkeatasoisempaa ja kriittisempää otetta vähemmistöjen käsittelyyn. Heteronormatiivisten ja stereotyyppien vahvistavien esitystapojen sijaan taide- ja kulttuuripalvelujen tulisi jatkossa tarjota monipuolisempia näkökulmia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen käsittelyyn. Hetero- ja cis-olettamus sulkee osan vähemmistöihin kuuluvista henkilöistä taide- ja kulttuuripalvelujen ulkopuolelle.

Hetero- ja cismormatiivisuus näkyvät taide- ja kulttuurikentällä monin eri tavoin. Puhe- ja esitystavat voivat vahvistaa stereotyyppisiä näkemyksiä sukupuolirooleista tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvista henkilöistä. Tapahtumat voivat olla sukupuolittuneita siten, että samaa sukupuolta olevat pariskunnat eivät koe luonteviksi niihin osallistumista. Sukupuolittuneet tilat, etenkin wc-tilat, heikentävät etenkin sukupuolivähemmistöjen osallistumista taide- ja kulttuuritarjontaan. Osa käyttäytymismalleista voi olla tahattomia ja siksi taide- ja kulttuuripalvelujen olisi hyvä tarkastaa omia käytäntöjään.

Tulevaisuudessa tulee kiinnittää huomiota myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden keskinäiseen yhdenvertaisuuteen. Tärkeää on, että kaikkien vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden elämäkokemukset ja kiinnostuksen kohteet huomioidaan taide- ja kulttuuritarjonnassa. Erityisesti sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kokemukset ja historia ovat edelleen hyvin näkymättömiä taiteen ja kulttuurin kentällä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen omaa sekä vähemmistöjä käsittelevää taidetta ja kulttuuria tulee olla tarjolla lisäksi kaiken ikäisille, sillä taiteen ja kulttuurin merkitys vaihtelee elämänvaiheen ja -tilanteen mukaan. Erityisesti sateenkaariperheiden

lapset sekä HLBTI-vähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret tarvitsevat taidesisältöjä oman arjen ja identiteetin tueksi.

Lähteet

Julkaistut lähteet

Katarina Alanko, *Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa.*

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Seta 2014. Viitattu 30.6.2014.

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf>

Fernståhl, Lotta, *Genusperspektiv i museer. En omvärldsbeskrivning.* Jämusprojektet rapport I. Statens historiska museer 2011. Viitattu 30.6.2014:

http://www.historiska.se/upload/j%C3%A4mus/J%C3%84MUS_omv%C3%A4rld.pdf

Fernståhl, Lotta, Kolker, Li & Svanberg, Fredrik, *Polysemantiskt digitalt museisamlade.* Projektrapport 1. Statens historiska museer FOU rapport II. Statens historiska museer 2014. Viitattu 30.6.2014:

<http://polysemantisktmuseum.files.wordpress.com/2014/05/polysemantiskt-digitalt-museisamlade-rapport.pdf>

Furumark, Anna (red.), *Att störa homogenitet.* Nordic Academic Press 2013.

Irni, Sari ja Wickman, Jan, *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet.* SETA-julkaisuja 20. SETA 2010. Viitattu 30.6.2014:

http://www.fin-bears.org/doc/110120vanhuus_setajulkaisu_teksti.pdf

Karkulehto, Sanna, *Kaapista kaanoniin ja takaisin. Johanna Sinisalon, Pirkko Saision ja Helena Sinervon queer-poliittisia luentoja.* Oulun yliopisto 2007. Viitattu 30.6.2014:

<http://herkules oulu.fi/isbn9789514286117/isbn9789514286117.pdf>

Kokkonen, Marja, *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintä liikunnan ja urheilun parissa.* Opetus- ja kulttuuriministeriö/ Valtion liikuntaneuvosto 2012. Viitattu 30.6.2014:

<http://www.liikuntaneuvosto.fi/files/45/vahemmistot.pdf>

Lehtonen, Jukka & Mustola, Kati (toim.), *"Eihän heterotkaan kerro..." Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä.* Työministeriö 2004.

Meura, Aikku, "Saanko luvan?" (blogiteksti). Viitattu 30.6.2014:

<http://www.tulva.fi/blogi2.php?aid=15943&k=15923>

Pakkanen, Johanna ja Paqvalén, Rita, "Kultur som politiskt vapen", *NIKK magasin*, 2004, 2. Viitattu 30.6.2014: <http://www.nikk.no/wp-content/uploads/NIKKmag20042.pdf>

Paqvalén, Rita, "Rivien välissä", *Kaikella rakkaudella. Sanoja seksuaalisuudesta ja sukupuolesta*, toim. Johanna Korhonen ja Jeanette Östman. Into 2014, s. 122–137.

Parkinson, R. B., *A Little Gay History. Desire and Diversity Across the World*. The British Museum Press 2013.

Rapport om regeringsuppdraget att ta fram underlag och utveckla metoder för en mer jämställd representation i samlingar och utställningar. Jämusprojektet rapport 2. Statens historiska museer FOU rapport 10. Statens historiska museer 2014. Viitattu 30.6.2014:
<http://www.shmm.se/Documents/forskning/J%C3%A4musrapport.pdf>

Sanders III, James H., "Queering the Museums", *Culture work. A Periodic Broadside for Arts and Culture Workers*. 2007, 1.

Sandström, Niclas, *Uusi aika, vanhat haasteet. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kulttuuritapahtumien kuluttajina*. Kehys, Kulttuuria kaikille -palvelu 2007. Viitattu 30.6.2014:
http://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tutkimukset_ja_raportit/uusi_aika_vanhat_haasteet.pdf

Steorn, Patrik, "Queer in the museum. Methodological reflections on doing queer in museum collections", *Lambda Nordica*. 2010, 3 / 4. Viitattu 30.6.2014:
http://www.lambdanordica.se/artikelarkiv_sokresultat.php?lang=&arkivsok=steorn&fields%5B%5D=text

Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:15. Viitattu 1.7.2014:
http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2014/Taiteen_ja_kulttuurin_saavutettavuus.html

"Where Is Queer?", *Museums & Social Issues*. 2008, 1.

Åkerö, Karl-Emil, *Queert var det här! – En studie av fenomenet med queervisningar och en queerkonstpedagogik i Sverige* (magisteruppsats). Linköpings universitet 2011.

Kovero, Solja & Saarikoski, Atlas, *Älä oleta – Normit nurin*. 2013. Viitattu 30.6.2014:
<http://normit.fi/wp-content/uploads/2013/06/AlaOletaNormitnurin.pdf>

Verkkosivuja

(Viitattu 30.6.2014)

Att störa homogenitet! -hankkeen seminaaritallenteet:
<http://www.youtube.com/playlist?list=PLYvTiqsV1a2WbfhclIBA5k03S3HYNtBsT>

British Museum, "Same-sex Desire and Gender Identity":
http://www.britishmuseum.org/explore/themes/same-sex_desire_and_gender.aspx

JÄMUS -hankkeen verkkosivu ja seminaaritallenteet:
<http://www.historiska.se/misc/Arbetsgruppen-JAMUS/>

Kansallisgallerian (aikaisempi Valtion taidemuseo) queer-kokoelmareitti, "Queer-katse kokoelmiin – kokoelmien toisin lukeminen":

<http://kokoelmat.fng.fi/app?lang=fi&si=http%3A%2F%2Fwww.wandora.org%2FGUI%2FReiitit>

Seta ry, "Historia":

<http://seta.fi/historia/>

Trasek, "Käsitteitä":

<http://trasek.fi/perustietoa/kasitteita/>

Työväenmuseo Werstaan LHBT-kokoelma:

<http://www.arjenhistoria.fi/?q=lhbt>

Unstraight museum:

<http://www.unstraight.org/>

Vantaan kaupunginmuseo, "Verkkonäyttely Sateenkaari-Suomi":

http://www.vantaa.fi/fi/kulttuuri/museot/kaupunginmuseo/nayttelyt/verkkonayttely_sateenkaari-suomi

LIITE 1. Vastaajien taustatiedot

Suurin osa vastaajista (102 vastaajaa, 60,7 prosenttia) ilmoitti sukupuolekseen nainen. Mieheksi itsensä identifioi 40 vastaajaa (23,8 prosenttia) ja 26 henkilöä (15,5 prosenttia) ilmoitti sukupuolekseen muu. Muu vaihtoehdon valinneista osa ilmoitti avoimessa vastauksessaan, ettei halua määrittellä sukupuoltaan. Muu-vaihtoehdon valinneiden vastaajien mainitsemia identiteettimääritelmiä olivat muun muassa transgender, genderqueer, ihminen, sukupuoliuton ja kolmas sukupuoli. Kaksi henkilöä jätti vastaamatta kysymykseen.

Seksuaalisen suuntautuneisuuden osalta vastaajista 58 oli lesboja (34,9 prosenttia), 32 homoja (19,3 prosenttia), 33 biseksuaaleja (19,9 prosenttia) ja 13 heteroita (7,8 prosenttia). Seksuaaliseksi suuntautuneisuudekseen vaihtoehdon muu valitsi 25 vastaajaa (18,1 prosenttia). Näistä itsensä queeriksi identifioi 11 vastaajaa, panseksuaaliseksi neljä vastaajaa ja aseksuaaliseksi yksi vastaaja. Muut vastaajat eivät halunneet määrittellä seksuaalista suuntautuneisuuttaan. Neljä henkilöä ei vastannut kysymykseen.

Yhteensä 33 vastaajaa (21,6 prosenttia) ilmoitti kuuluvansa sukupuolivähemmistöön. Näistä kahdeksan valitsi vastausvaihtoehdon transgender ja kuusi transsukupuolinen. Transnaisia oli vastaajista kaksi ja transmiehiä sekä intersukupuolisia molempia yksi. Vastaajista 15 valitsi vaihtoehdon muu. Avoimissa vastauksissa kolmasosa muu-vaihtoehdon valinneista sukupuolivähemmistöön kuuluvista henkilöistä ilmoitti, ettei halua määrittellä sukupuoltaan. Muu-vaihtoehdon valinneiden vastaajien mainitsemia identiteettimääritelmiä olivat muun muassa queer, genderqueer, butch, androgyyni ja genderblender. 17 henkilöä ei vastannut kysymykseen.

Kaikki vastaajat olivat iältään yli 15-vuotiaita. Eniten vastauksia saatiin 25–34-vuotiaiden ikäryhmältä (68 vastaajaa, 40,5 prosenttia). Toiseksi eniten vastauksia saatiin 35–44-vuotiailta (35 vastaajaa, 20,8 prosenttia). Yhteensä vastaajista 15–54-vuotiaita oli 153 henkilöä (91,1 prosenttia). Yli 55-vuotiaita vastaajia oli 15 henkilöä (8,9 prosenttia). Vanhin vastaaja oli yli 75-vuotias. Kaksi henkilöä ei vastannut kysymykseen.

Vastaajista 78 henkilöä (45,9 prosenttia) ilmoitti kotipaikakseen Helsingin ja 24 henkilöä (14,1 prosenttia) asui muualla pääkaupunkiseudulla. 60 vastaajaa (35,3 prosenttia) asui muualla Suomessa ja kahdeksan ilmoitti kotinsa sijaitsevan ulkomailla. Muualla Suomessa asuvat ilmoittivat kotipaikakseen useimmiten Tampereen (14 vastaajaa), Turun ja Varsinais-Suomen (yhteensä 13 vastaajaa) tai Joensuun ja Pohjois-Karjalaa (yhteensä 8 vastaajaa).

Yli puolet kyselyyn vastanneista oli akateemisesti koulutettuja (105 vastaajaa, 62,1 prosenttia). Ammattikorkeakoulun suorittaneita oli 20 henkilöä (11,8 prosenttia) ja ammattikoulun tai opistotason koulutuksen saaneita oli yhteensä 15 henkilöä (8,9 prosenttia). Vastaajista 27 henkilöä (16 prosenttia) ilmoitti koulutustasokseen ylioppilas.

Peruskoulun, kansakoulun tai keskikoulun käyneitä vastaajista oli yhteensä kaksi. Yksi henkilö ei vastannut kysymykseen.

Kysymykseen ammatista vastasi 138 henkilöä. Ammattinimikkeen perusteella taide- ja kulttuurialalla vastaajista työskentelee noin viidennes.

Taide- ja kulttuuripalvelujen käyttö vastaajien keskuudessa

Kulttuuritapahtumissa käydään vastaajien keskuudessa yleisimmin ystävien, puolison tai perheen kanssa (121 vastaajaa, 73,8 prosenttia). Yksin kulttuuritapahtumissa käy vastaajista 33 henkilöä (20,1 prosenttia). Kahdeksan vastaaja käy kulttuuritapahtumissa ryhmän mukana ja kaksi vastaajista ilmoitti, etteivät käy kulttuuritapahtumissa lainkaan. Kuusi henkilöä ei vastannut kysymykseen.

Esittävän taiteen esityksissä käynti on vastaajien keskuudessa suosituinta. Vastaajista 44 henkilöä (26 prosenttia) käy esittävän taiteen esityksissä 5-10 kertaa vuodessa ja 37 henkilöä (21,9 prosenttia) yli 10 kertaa vuodessa. Vastaajista hieman alle puolet (76 vastaajaa, 45 prosenttia) käy esittävän taiteen esityksissä alle viisi kertaa vuodessa. 12 vastaajaa (7,1 prosenttia) ilmoitti käyvänsä kyseisissä esityksissä harvemmin kuin kerran vuodessa. Kukaan ei vastannut, ettei kävisi koskaan esittävän taiteen esityksissä. Yksi henkilö ei vastannut kysymykseen.

Yli puolet vastaajista käy taidenäyttelyissä alle viisi kertaa vuodessa (92 vastaajaa, 54,1 prosenttia). 5-10 kertaa vuodessa taidenäyttelyissä käy vastaajista 35 henkilöä (20,6 prosenttia). Yli 10 kertaa taidenäyttelyissä käy 30 vastaajaa (17,6 prosenttia). Harvemmin kuin kerran vuodessa taidenäyttelyissä käy vastaajista 11 henkilöä (6,5 prosenttia) ja kaksi ilmoitti, etteivät käy taidenäyttelyissä koskaan.

Myös museoissa käydään useimmiten alle viisi kertaa vuodessa (93 vastaajaa, 55 prosenttia). 5-10 kertaa vuodessa museoissa käy vastaajista 39 henkilöä (23,1 prosenttia). Yli 10 kertaa museoissa käy 24 vastaajaa (14,2 prosenttia). Harvemmin kuin kerran vuodessa museoissa käy vastaajista 12 henkilöä (7,1 prosenttia) ja yksi henkilö ilmoitti, ettei käy koskaan museoissa. Yksi henkilö ei vastannut kysymykseen.

Kyselyssä ei kysytty kirjastojen käytöstä.

LIITE 2. HLBTI-kyselyn kysymykset

Arvoisa vastaanottaja,

Kulttuuria kaikille -palvelu on OKM:n rahoituksella ja Valtion taidemuseon alaisena toimiva palvelu, jonka tehtävä on tukea kulttuurikenttää moninaisuus- ja saavutettavuuskysymyksissä.

Alla olevan kyselylomakkeen avulla keräämme tietoa kulttuuripalveluihin (esim. taide/ museonäyttelyihin, teatteri- ja tanssiesityksiin) liittyvistä toiveista ja kokemuksista pystyäksemme paremmin ja monipuolisemmin edistämään queer- ja/tai HLBTI- (homo/ lesbo/ bi/ trans/ interseksuaalisuus) kysymyksiä kulttuurikentällä.

Vastauksesi on meille arvokas! Vastaukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti ja anonymisti. Kyselylomake jaetaan ja täytetyt lomakkeet kerätään Helsinki Pride -festivaalin (25.6.–1.7.2012) yhteydessä eri kulttuuritapahtumissa ja sitä voi myös täyttää verkossa 1.9.2012 asti osoitteessa

<http://www.webropolsurveys.com/S/559E7BFEE0B62470.par>

Irrota tämä kansisivu itsellesi, mikäli haluat myöhemmin kysyä kyselystä tai sen tuloksista!

Ystävällisin terveisin,

Rita Paqvalén

Projektipäällikkö, Kulttuuria kaikille -palvelu
Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet KEHYS
Valtion taidemuseo
Kaivokatu 2
00100 Helsinki

P. 09-1733 6218

S-posti: rita.paqvalen@fng.fi

KULTTUURITAPAHTUMISSA KÄYMINEN

1. Käytkö kulttuuritapahtumissa useimmiten

Yksin

Ystävän /ystävien /puolison /perheeni kanssa

Ryhmässä

En käy kulttuuritapahtumissa

2. Kuinka usein käyt taidenäyttelyissä keskimäärin vuoden aikana?

Harvemmin kuin kerran vuodessa

Noin kerran vuodessa

Alle 5 kertaa
5-10 kertaa
Yli 10 kertaa
En koskaan

3. Kuinka usein käyt museoissa keskimäärin vuoden aikana?

Harvemmin kuin kerran vuodessa
Noin kerran vuodessa
Alle 5 kertaa
5-10 kertaa
Yli 10 kertaa
En koskaan

4. Kuinka usein käyt esittävän taiteen esityksissä keskimäärin vuoden aikana?

Harvemmin kuin kerran vuodessa
Noin kerran vuodessa
Alle 5 kertaa
5-10 kertaa
Yli 10 kertaa
En koskaan

5. Mikä /mitkä asiat ohjaavat valintaasi kun valitset kulttuuritapahtuman? Voit valita useamman vaihtoehdon.

Taiteelliset kriteerit
Idea
HLBTI-sisältö
Tekijän sukupuoli/sekuaalinen identiteetti
Muu, mikä?

6. Oletko joskus kokenut ettet ole tervetullut kulttuuritapahtumaan?

En
Kyllä, millaisessa tilanteessa?

7. Koetko että voit pukeutua oman tyylisi ja tapasi mukaan osallistuessasi kulttuuritapahtumaan?

Kyllä
En, miksi et?

8. Millaiset asiat auttavat sinua tuntemaan olosi tervetulleeksi kulttuuritapahtumaan/näyttelyyn?

HLBTI -NÄKÖKULMAT KULTTUURIKENTÄLLÄ

9. Mitkä ovat mielestäsi kulttuurikentän suurimmat ongelmat HLBTI -näkökulmasta vai onko kaikki tällä hetkellä hyvin?

10. Mikä oli HLBTI -näkökulmasta katsottuna ensimmäinen kokemuksesi taide/kulttuurikentällä?

11. Mikä on ollut HLBTI -näkökulmasta katsottuna suurin kokemuksesi taide/kulttuurikentällä?

12. Onko olemassa HLBTI taidetta/kulttuuria? Jos on, niin millaista se mielestäsi on? Anna esimerkki!

13. Jos saisit päättää, niin kenen taiteilijan töitä haluaisit nähdä museossa, minkä näytelmän teatterissa tai minkä oopperan oopperassa?

14. Millainen on unelmiesi museo/kirjasto/teatteri?

15. Muita huomioita?

TAUSTATIEDOT

16. Ikä

15–24

25–34

35–44

45–54

55–64

65–74

Yli 75

17. Kotipaikka

Helsinki

Muu pääkaupunkiseutu

Muu Suomi, missä?

Ulkomailla

18. Koulutuksesi

Peruskoulu, kansakoulu tai keskikoulu

Ammattikoulu

Ylioppilas

Opistotasoinen koulutus

Ammattikorkeakoulu

Akateeminen koulutus

Muu, mikä?

19. Ammattisi

20. Minkä koet sukupuolesi olevan?

Mies

Nainen

Muu

21. Kuulutko johonkin sukupuolivähemmistöön?

en kuulu sukupuolivähemmistöön

transsukupuolinen

intersukupuolinen

transvestiitti

transnainen

transmies

transgender

jokin muu, mikä?

22. Mikä on seksuaalinen suuntautuneisuutesi?

Lesbo

Homo

Bi

Hetero

Muu

Kiitos osallistumisestasi!

LIITE 3. Palautelomake queer-kyselyyn

YLEISTÄ

1. Mihin opastukseen osallistuit?

Ateneum goes queer 27.6. klo 15 (opas Juha-Heikki Tihinen)

Ateneum goes queer 27.6. klo 16 (opas Juha-Heikki Tihinen)

Sinebrychoff goes queer 1.7. klo 14 (opas Ari Kovero)

En osallistunut opastukseen. Ilmoittauduin Ateneumin, mutta en mahtunut mukaan.

En osallistunut opastukseen. Ilmoittauduin Sinebrychoffin, mutta en mahtunut mukaan.

2. Oletko aikaisemmin osallistunut queer-opastukseen museossa?

En

Kyllä. Missä?

3. Haluatko queer/LHBT -näkökulmaisia opastuksia taidemuseoihin?

En. Miksi et?

Kyllä. Miksi?

4. Haluaisitko että myös muut museot kuin taidemuseot järjestäisivät queer-opastuksia kokoelmiinsa?

Ei. Miksi ei?

Kyllä. Miksi?

5. Millä muilla keinoilla taide- ja muut museot voisivat tuoda LHBT -kysymyksiä esiin?

PRIDEOPASTUS

(kysymykset 6–8 vain niille jotka osallistui opastukseen)

6. Vastasiko Ateneumin / Sinebrychoffin queer-opastus odotuksiasi?

Kyllä

Kyllä, olin erittäin tyytyväinen opastukseen

Kyllä ja ei. Minulla ei ollut minkäänlaisia ennakko-odotuksia opastuksen suhteen

Ei. Miksi ei?

7. Mikä vastaus tai mitkä vastaukset kuvaavat parhaiten kokemustasi opastuksen seuraamisesta?

Opin näkemään taidekokoelmia uudella tavalla
Sain uusia näkökulmia kulttuuri-/ taidehistoriaan
Oli kiinnostava miettiä taidetta ja kulttuurihistoriaa queer-näkökulmasta
Vihdoinkin queer-opastus!
Opas oli loistava
Opastus oli kiinnostava, mutta sisältö oli minulle tuttua jo ennestään
En oppinut mitään uutta
Opastus oli liian kulttuurihistoriallisesti painottunut
Opastus oli liian teoreettinen
Olisin halunnut saada enemmän tietoa taiteilijoista ja taideteoksista
Opastus ei ollut tarpeeksi queer
Queer-opastus ei mielestäni toiminut taidehistoriallisena opastuksena
Muu, mikä?

8. Jäitkö kaipaamaan jotain tai olisitko halunnut lisätä jotain erityistä opastukseen?

En
Kyllä. Mitä?

9. Mitä kautta sait kuulla opastuksesta?

Ystävilta
Pride-lehdestä
Pride-viikon www-sivuilta
Nyt-liitteen noston kautta
Muun kautta, minkä?

10. Muita huomioita/ terveisiä Valtion taidemuseolle, oppaille tai Kulttuurilla kaikille - palvelulle?

Kiitos palautteestasi!

LIITE 4. Queering the Memory Institutions -seminaari

Queering the Memory Institutions

Time: 16. - 17.8.2013

Location: The Finnish Labour Museum Werstas, the Auditorium, Väinö Linnan aukio 8, Tampere

Organizers: The Finnish Labour Museum Werstas, Culture for All Services, British Council, Pirkanmaan Seta Tampere & University of Tampere

During the past ten to fifteen years museums and archives have started to pay more attention to hidden histories and marginalized groups. One of these hidden histories is the one of sexual and gender minorities. In this new approach focus has been put on power relations, the silenced voices of the archives, and on how certain norms and prejudices have governed way collections of archives and museums have been constructed and described. With the help of queer theory, professionals of memory institutions have begun to question heteronormative approaches to history and arts. They have looked for new ways to order and present knowledge related to arts and cultural and social history ways that are more sensitive to the diversity of human kind and to the constructiveness of gender and sexuality, i.e. as constructed identities linked to a certain time, culture and place.

In this seminar we will ask how memory institutions in Finland, Sweden and the UK have taken on this task and their best practices for doing so. Which are the stories to be told, what does queering of memory institutions mean, why should it be done, which are the obstacles for including marginalized stories in the national canon and how can they be overcome?

PROGRAM

Friday 16.8.

I MUSEUMS

10.00–10.15 *Opening words*, Kalle Kallio, Museum Director, The Finnish Labour Museum

10.15–11.00 *Gay sex in the British Museum: an LGBT world history project*, Richard Parkinson, Assistant Keeper, British Museum

11.00–11.30 *Finnish Labour Museum and the LGBT Collections*, Teemu Ahola, Head of Collections, The Finnish Labour Museum

11.30–12.00 *The National Gallery goes Queer*, Rita Paqvalén, Executive Director, Culture for All Services

12.00–12.15 *Discussion*

12.15–13.15 *Lunch*

II ARCHIVES

13.15–14.00 *Voices from the archives. Examples from the collections of the National Library of Sweden*, Ingrid Svensson, Head of Division, National Library of Sweden

14.00–14.30 *Queering Archives in the Context of Professional Categorizations*, Jaana Kilkki, Director of Collections, National Archives of Finland

14.30–14.45 *Discussion*

14.45–15.15 *Coffee*

15.15–15.45 *Queer History Sources in The Finnish Labour Archives*, Riikka Taavetti, Ph.D. student, University of Helsinki

15.45–16.15 *What Do I See? The Research Potential of The Finnish Labour Museum's LGBT Collections*, Tuula Juvonen, Academy Research Fellow, University of Tampere

16.15–17.00 **PANELDISCUSSION** (in Finnish):
Experiencing Museums and Archives. The visitor's view, Katri Kivilaakso (Archive Researcher, Finn-ish Literature Society), Veikko Halmetoja (Art Critic), Annika Nieminen (Guide, The Finnish Labour Museum) & Mikko Väisänen (Pirkanmaan SETA), Panel leader: Tuula Juvonen

17.15–18.15 *Exhibition tour* (groups in English and in Finnish)

20.00 *Evening program* (TO BE CONFIRMED)

Saturday 17.8

10.00–12.00 **WORKSHOP: How can you queer the collections?** (In Finnish and in English)
Rita Paqvalén & Ulla Rohunen, Museum Educator, The Finnish Labour Museum

12.00–13.00 *Lunch*

13.00–15.00 *Queering Tampere, walking tour with Tuula Juvonen* (In Finnish and English)